O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI MILLIY KITOB PALATASI
INV.№

Milliy tiklanish — millat kelajagi

Milliy tiklanish

Gazeta 1995-yil, 10-iyundan chiqa boshlagan

Har oyda ikki marta chop etiladi

O'zbekiston Milliy tiklanish demokratik partiyasining ijtimoiy, siyosiy, iqtisodiy gazetasi

2005 yil, 16 sentabr, Juma

17 (323) son

КЎРАР КЎЗИМИЗ, БОРАР ЙЎЛИМИЗ

Инсоният ҳамиша ўз қадри, шаъни учун курашиб келган. Қадрини ўрнига қўйиш, шаънини эъзозлаш мақсадида изланган, курашган, қон тўккан, жамиятларни ислоҳ қилган. Ва бу жараён XXI асрда ҳам давом этмоқда.

Инсоний қадриятларга ҳурмат уни қонуний асосларда ҳимоя қилишдан бошланади. Шу боисдан ҳам умуминсоний қонунларни яратган, унга таянган мамлакатлар ривожланмоқда, адолатли тартиб-қоидаларга амал қилаётган жамият аъзолари ҳар жиҳатдан илгарилаб кетмоқда.

Бизнинг қадримиз узоқ давом этган истибдод йилларида топталди. Чор Россияси келтирган қирғинбаротлар, маҳаллий халқларга нисбатан ҳақоратли қарашлар инсон сифатида тан олинмаганимиздан далолатдир. Ҳатто шахсга сиғиниш йиллари қурбонларининг сони Иккинчи жаҳон уруши қурбонларини-кидан ошиб кетди. Афғон уруши, Чернобил фожиаси не-не йигитларимизнинг жулунини узмади дейсиз. Гдлян ва Иванов номлари билан аталувчи икки бошли аждаҳо қанчалаб бегуноҳ кишиларнинг умрига зомин бўлмади. Яна қай бир қирғин, қай бир ажал тегирмонлари тўғрисида тўхталайлик!

Халқимизда «ўлмаган қул ҳаммасини кўради» деган нақл бор. Аллоҳга шукурки, юртимиз осмонидаги қора булутлар тарқалди. Мустақиллик-эрк қуёши мунаввар нур соча бошлади.

Баъзилар «Илгари ун, ёғ, ҳамма нарса тўкин-сочин, арзон эди, мустақиллик бизга нима берди?» деб сўраб қолишади. Агар ўтган 14 йил давомида у бериб улгурган неъматларни тан олмасак танамиз ёнмайдими, кўролмасак кўзимиз оқиб тушмайдими, эътироф этмасак забонимиз ғулдираб қолмайдими?! Ахир мустақиллик бизга Ўзбекистон деб аталмиш жаннатдай Ватанни инъом этди-ку! Бу мустақиллик шарофати эмасми! Спортда, санъатда оламга таниляпмиз, «Ўзбек кураши», «Шарқ тароналари» деган атамалар турли тилларда жарангламоқда. Бу озодлик келтирган, келажаги порлоқ парвозлардан мужда-хушхабар эмасми?!

Мустақилликнинг моҳиятини англашга ярамайдиган, юрагида ҳамон қуллик ҳукмрон бўлиб қолаётганлар биз билан бирга бўла олмайдилар. Уларнинг йўли бошқа, йўриғи бошқа. Тошкентда, Бухорода, Андижонда бўлиб ўтган террорчилик ҳаракатлари ҳам ана шундай нонкўрликларнинг, шукр қилишни билмайдиганларнинг, яна ҳам очиқроғи, бузғун кайфиятдаги душманларнинг ишидир.

Кимлардир хайр қилаётган 20–30 минг сўм учун динидан чиқиб, бошқа динга кираётганлар ҳақида эшитиб, ёқамизни ушладик. Шуми эътиқод? Маслаксизлик нимага олиб боради? Ўзгаларнинг қўлида қўғирчоқ бўлиб қолаётган, улар бераётган пул, ваъда қилаётган жаннатий ҳаёт ҳирсида тинч аҳолининг осуда ҳаётини бузишга уринаётганларнинг ҳам маслаксизлардан асло фарқи йўқ. Арслоннинг тезаги тошбақа учун шоҳона таом ҳисобланаркан. Нияти бузуқ кишиларнинг қўлига кўз тикиб, жиғилдонини тўлдираётганларнинг, улар тутқазган қурол билан гуноҳсиз кишиларга ташланаётганларнинг хўран, аммо манзилга ета олмайдиган тошбақадан фарқи бормикан?!

Ҳамон «мустақиллик бизга нима берди?» деб сўровчиларга яна бир хушхабарни етказиб қўйишдан мамнунлик туямиз: Ҳой биродар, мустақиллик бизга ҳаёт, тириклик, яшаш нақадар илоҳий неъматдир, унга дахл қилишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ деди. Инсонки тирик экан, уни бу олам саодатидан бенасиб этиш гуноҳи азим деди. Президентимиз «Ўзбекистон Республикасида ўлим жазосини бекор қилиш тўғрисида» Фармон қабул қилди. Бу Фармон инсонга билдирилаётган юксак ишончдан далолатдир. Ўлим жазосини бекор қилиш аслида жиноятчи учун енгиллик эмас. «Инсон» деган мўътабар ном олдидаги масъулият, эҳтиром рамзидир. Ўлим жазоси олиб ташланган мамлакатда яшашнинг ўзи Яратганнинг инояти эмасми? Фуқаросига нисбатан кечиримли жамиятни қадрлаш, унга муносиб бўлиш шараф эмасми? «Куч-адолатда» деган эди соҳибқирон Амир Темур. «Ўлим», «ўлимга маҳкум» деган иборалардан юраги зада бўлиб, дийдалари эзилиб кетган халқимиз учун ушбу Фармон қарор топган яна бир адолатдан нишонадир. Ҳар бир тирик жонга ҳаётни Яратган эгам беради. Омонатини қайтариб олиш ҳам ёлғиз Яратганнинг иродасидир. Умрни гўзал кечириш, ортда савоб ишлар қолдириш эса бандалар учун қарзу фарз.

Ўктам ҚУРБОНОВ,
«Миллий тикланиш» жамоатчи мухбири.

Сўз партия етакчиларига

МУЛОҚОТ МАЙДОНЛАРИМИЗ БЎШ ЁТМАСИН

Олимжон ДЎСМАТОВ,
ЎзМТДП Жиззах вилоят Кенгаши раиси

Мустақиллик йилларида халқимизнинг буюк ва шонли тарихи, қадим давлатчилик анъанасига эга эканлиги тўлиқ исботланди. Ўзбек халқининг миллий қадриятлари, миллий ғурури, миллий давлатчилиги шунчалик қадим ва мустаҳкам заминга эга эканки, уни на чоризм, на мустабид шўро тузуми сўндира олди.

XIX аср охири XX аср бошларида вужудга келган миллий озодлик ҳаракатлари ниҳоят «Туркистон (Қўқон) мухторияти» деб номланган миллий давлат тузишгача етиб келди. Бунинг бошида ғоявий-сиёсий жиҳатдан бош раҳнамо-жадидлар муҳим рол ўйнади, ғафлат уйқусида ётган халқ онги турли хил усуллар (театр, маориф, газета ва ҳ.) орқали уйғотиб юборилди. Бир сўз билан айтганда, янги тафаккур майдонга келди. Бу миллатнинг ўзлигини англаш, миллий тикланиш ва мустақиллик мафкураси эди.

Бу ҳол, шубҳасиз, миллатнинг кейинги 3–4 асрлик тарихида мисли кўрилмаган ҳолат эди. Қанча аждодларимиз юртни озод кўриш, миллий истиқлолга эришиш орзуларини дилга тугиб, армон билан кўз юмди.

Шукурки, Ўзбекистонга Яратганнинг ўзи юксак бир неъмат — мустақилликни ато қилди. Ўзбекистон мустақил давлат сифатида дунё ҳамжамияти томонидан тан олинди.

Истиқлол даврида халқимиз орзуларининг байроқдорларидан бири сифатида Ўзбекистон «Миллий тикланиш» демократик партияси майдонга чиқди. Унинг дастурида акс этган асосий тамойиллар шиддат билан ривожланиб бораётган замон талабларига жавоб бера олиши, Ўзбекистон истиқболини ҳар томонлама ривожлантиришга қаратилганлиги билан аҳамиятлидир. Партиянинг режалари кенг халқ оммаси томонидан илиқлик билан кутиб олинмоқда. Партиямиз ўз сафларига энг илғор фикрловчи кишиларни тўплагани учун ҳам ҳақиқий тикланиш — юксалиш партиясига айланиш йўлидан бормоқда.

Ўзбекистон «Миллий тикланиш» демократик партияси Жиззах вилояти Кенгаши ҳам партия дастуридан келиб чиққан ҳолда иш олиб бормоқда. Партияни элга танитиш, ҳамжиҳатликда мустақиллигимизни мустаҳкамлаш мақсадида кўпгина ишлар амалга оширилмоқда. Партиянинг вилоят кенгаши ўзининг йиллик ва ойлик аниқ режаларини тузиб олган. Ана шу белгилаб олинган вазифалар асосида Жиззах шаҳри ва вилоятимиздаги барча туманларда турли хил мавзуларда тадбирлар, учрашув ва мулоқотлар ўтказилмоқда. Уларда халқимизни жипслаштириш, кишиларда ватанга садоқат ва муҳаббат дунёқарашини шакллантириш, юртим, халқим, деб ёниб яшайдиган авлодни тарбиялаб вояга етказиш каби ғоялар бош мавзу қилиб олинган.

Бундан ташқари, вилоят матбуоти орқали долзарб мавзуларда мақолалар бериб бориш билан ҳамфикрларимиз сонини орттиришга интилмоқдамиз. Бир сўз билан айтганда, бизнинг мулоқот майдонимиз фақаттина тадбирлардаги чиқишлар эмас, сўзимизни вақтли матбуот орқали айтиш билан ҳам кенгайиб бориши зарур. Ана шундагина эзгу ниятларимизга тезроқ эришамиз. Мулоқотлар бардавомлиги кўпгина ишларда ютуқлар олиб келади.

Партиямизга аъзо бўлишни истаб ариза бераётганларнинг сони ҳам кундан-кунга ортиб бормоқда. ЎзМТДП зиёлилар партияси миллатнинг энг илғор қатламини бирлаштирган катта кучдир. Ватанимизнинг келажаги порлоқ бўлишини кўзлаб, ҳаммадан кўп қайғурайлик. Мустақил давлатимиз янгиланиш, тараққиёт йўлидан дадил одимлар билан бораётган бир пайтда бизнинг фидойилигимиз катта аҳамиятга эга эканлигини унутмайлик!

Учрашувлар, мулоқотлар

ПАРТИЯ ҲАЁТИ

Фарғона. Ўзбекистон «Миллий тикланиш» демократик партияси Фарғона вилоят кенгаши томонидан вилоятнинг барча туманларида «Миллий тикланиш, ёшлар, маънавият» мавзуига бағишланган форум ташкил этилди. Ўзбекистон тумани ҳокимлиги, туман Хотин-қизлар қўмитаси, Маданият ва спорт қўмитаси, «Маънавият ва маърифат» кенгаши, «Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати ҳамкорлигида Яйпан шаҳрида бўлиб ўтган навбатдаги тадбир иштирокчиларга ўзгача руҳ бахш этди. Партия Марказий кенгаши раиси Х.Дўстмуҳамедов «Миллий тикланиш»нинг 10 йиллиги Республикамизнинг барча вилоятларида кўтаринки кайфиятда нишонланаёттани, сиёсий партиянинг жамиятдаги ўрни, партия фаоллари ва аъзолари зиммасидаги бурч ва масъулият ҳақида, партиянинг халқ орасига ҳар қачонгидан чуқурроқ сингиб бориши учун энг таъсирчан воситалардан эмин-эркин фойдаланиш хусусида сўзлади. Партиянинг вилоят кенгаши раиси С.Раҳмонов вилоят ва туман миқёсларида олиб борилаётган ишлар, муаммолар ва режалар ҳақида тўхталдилар.

Тадбирда Ўзбекистон тумани ҳокими К.Анваров иштирок этди ва сўзга чиқди.

Сирдарё. Гулистон Давлат университетининг муҳташам кошонасини тўлдирган устоз ва талабалар «Миллий бирлик-миллат ифтихори, миллат ғурури» деб номланган адабий-маърифий анжуман иштиокчиларини гулдирос қарсаклар билан кутиб олишди. Партия Марказий кенгаши раиси Х.Дўстмуҳамедов «Халқ зиёси халқнинг йўлини ёритади» деган мавзуда маъруза қилди. Анжуманнинг Ўзбекистон халқ шоири Ҳалима Худойбердиева иштирокидаги «Бу кунларга етганлар бор...» деб номланган назмхонлик қисми том маънодаги шеърият мухлисларининг қизғин мушоирасига айланиб кетди. Ҳуқуқшунослик фанлари доктори Лола Саидова Республикамиз ижтимоий ҳаётида, хусусан, қонуншунослик соҳасида, Президент И.Каримовнинг ўлим жазосини бекор қилиш ҳамда қамаш санкциясини прокурорлардан судьялар зиммасига олиб бериш ҳақидаги қарор ва фармонларининг нақадар улкан аҳамият касб этишини атрофлича тушунтириб берди. «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг бош муҳаррири Аҳмаджон Мелибоев ёшлар ҳаётида адабиёт, маънавият ва маърифат тарғиботининг таъсирчан усул ва воситаларидан фойдаланиш тўғрисида суҳбат уюштирди.

Сирдарё вилоят кенгаши (раиси М.Бозорбоев) томонидан ташкил этилган анжуман иштирокчиларда унутилмас таассурот қолдирди.

Ўз мухбиримиз

КЕЧА, БУГУН, ЭРТАГА

● **2005 йилнинг 1 октябридан бошлаб иш ҳақи, пенсиялар, стипендиялар ва ижтимоий нафақалар миқдорини ошириш тўғрисида Ўзбекистон республикаси Президентининг Фармони чиқди. Фармонга кўра 2005 йилнинг 1 октябридан бошлаб бюджет муассасалари ва ташкилотлари ходимларининг иш ҳақи, барча турдаги пенсиялар ва ижтимоий нафақалар, олий ўқув юртлари талабаларининг, ўрта махсус, касб-ҳунар ўқув юртлари ўқувчиларининг стипендиялари ўрта ҳисобда 1,2 баравар оширилади. Энг кам иш ҳақи ойига 9400 сўм қилиб белгиланади.**

● **БМТнинг 60 йиллиги муносабати билан Нью-Йоркда тантанали сессия очилди. Унда дунёдаги 191 мамлакатнинг раҳбарлари, қироллар иштирок этмоқда. Сессияда юздан ортиқ бугунги дунёнинг энг долзарб масалалари муҳокама қилинади. Жумладан, БМТни ислоҳ қилиш дастури, инсон ҳуқуқлари ҳимояси, халқаро терроризмга қарши кураш, қашшоқликни тугатиш сингари дунё муаммолари кўриб чиқилади. Кеча бўлиб ўтган анжуманда АҚШ Президенти жаноб Буш, Англия Бош вазири жаноб Тони Блер нутқ сўзладилар.**

● **АҚШнинг Шимолий Каролина шаҳрига бугун «Офелия» деб ном берилган кучли довул ёпирилмоқда. Ҳукумат ва аҳоли барча ҳимоя чораларини кўрмоқда.**

● **Исроил ҳарбий кучлари Фаластиннинг Ғазо минтақасини ташлаб чиқди. Фаластин мухторияти бу ерда ўз тартибини ўрнатишга интилмоқда.**

● **«Ал-Қоида»нинг Шимолий Вазиристонда жойлашган яширин кучларига Покистон армияси қақшатқич зарба берди.**

● **Тўрт кундан сўнг Германия парламентига сайлов бўлиб ўтади.**

● **«Ватан» деб номланган янги ижтимоий-маърифий, оммабоп журналнинг биринчи сони чиқди. У Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитаси, Савдо-саноат палатаси ва бошқа ташкилотлар муассислигида нашр этилмоқда.**

Мустақиллик мевалари

МАКТАБЛАРГА ЭЪТИБОР КАТТА

«2004–2009 йилларда мактаб таълимини ривожлантириш Давлат умуммиллий Дастури» асосида республикамиз миқёсида умумий ўрта таълим мактаблари таъмири ва қурилишларига, шунингдек, янги педагогик технологиялар асосида билим беришга катта эътибор қаратилмоқда. Биз Тошкент вилояти Чиноз туманида бу борада олиб борилаётган ишлар билан қизиқдик.

—Биз меҳнат қилаётган таълим тизими мустақиллик йилларида ҳар қачонгидан юксак даражага кўтарилди,— дейди биз билан суҳбатда туман халқ таълими бўлими мудири Тўлқин Дурумбетов.—Келажак болаларининг билим олиши ёшарди, мукаммаллашди. Бугунги биринчи синф ўқувчиси учун мактаб партаси янгилик эмас. У ҳарфларни мактабгача таълим муассасаси — боғчадаёқ ўрганиб келади. Академик лицей ва касб-ҳунар коллежларигача бўлган йўлда улар мактабда етарли даражада таълим олишлари таъминланиши керак. Бунинг учун мавжуд имкониятлардан фойдаланиб, шарт-шароитларни, дарс ўтиш услубини яхшилашга ҳаракат қилаяпмиз. 2004–2009 йиллар давомида туманимизда мавжуд 48та умумтаълим мактабларидан 43тасида қурилиш-таъмирлаш ишларини олиб бориш режалаштирилган. 5та мактабимиз мутлақо янгича тусга кирди. Бунга бюджет ҳисобидан жами 1 миллиард 242 миллион 600 минг сўм маблағ ажратилган. Бошқа мактабларимиз эса мактаблардаги ота-оналар қўмиталари ва ҳомий ташкилотлар кўмаги ҳисобига жорий таъмирдан чиқарилди. «Эшонобод», Т.Эрназаров, Навоий, Охунбобоев, А.Темур номидаги хўжаликлар ва «Чиноз» ширкат хўжалиги раҳбарияти, «Чинозйўлиндустрия» ишлаб чиқариш корхонаси ва туман Автомобил йўллари бошқармаси таъмирлаш ишларига ҳомийлик ёрдамларини кўрсатишди. Бундан ташқари, туманимизда яна бир хайрли ишга қўл урилди. Ўзингизга маълум, ёшларни касбга йўналтириш ҳамда малакали ёш мутахассисларга бўлган эҳтиёж ортгани учун республикамизнинг барча вилоятларида касб-ҳунар коллежлари қурилишига жиддий эътибор берилмоқда. Туманимизда ҳозиргача 2та коллеж фаолият кўрсатаётган бўлса, янги ўқув йилидан бошлаб 725 нафар ёшларимиз янги қурилган Хизмат кўрсатиш ва иқтисодиёт касб-ҳунар коллежида таҳсил олишлари мумкин. Бу 3 қаватли коллеж биноси қурилишига 1 миллиард 595 миллион 700 минг сўм маблағ ажратилган. Қурилиш ишларини тезкорлик билан сифатли олиб бориш мақсадида икки сменали иш ташкил қилинди. Бир сўз билан айтганда, яқин йиллар ичида туманимиздаги барча мактаблар янги қиёфага киради.

Албатта, бундай янгиликлар, шарт-шароитларнинг яхшиланиши ўқув тизими учун жуда зарур. Лекин фанларни чуқур, пухта эгаллаш — мактаб фаолиятининг асоси бўлиши керак. Биз туман таълим муассасалари ўқув тизимидаги янгиликлар билан ҳам қизиқдик. 15 июндан 31 августгача бўлган муддат туман халқ таълими тизими ходимлари учун «Зарбдор 70 кун» деб эълон қилиниб, бу даврда барча таълим муассасалари янги ўқув йилига тахт қилиб қўйилганлигига гувоҳ бўлдик. Мактаблардаги компьютер синф хоналарига янги компьютерлар ажратилган, кутубхоналар, врач хонаси ҳам жиҳозланмоқда. Эндиликда тумандаги 1, 27, 40, 42-мактаблар кластер мактаблар бўлади. Яъни, бу мактаблардаги компьютерлар интернет тармоғига уланади. Бунинг учун 4та мактабга 24тадан замонавий компьютер, биттадан сервер — марказий компьютер берилади.

Юртимиз келажагининг эгалари бўлган, бугун мактаб партасида илму фан сирларини ўрганаётган ўқувчилар давлатимиз раҳбарияти томонидан берилаётган эътиборга муносиб жавоб қайтаришларига ишонамиз.

Гулбаҳор ОРТИҚХЎЖАЕВА.

ЖОНКУЯРЛИКДА ГАП КЎП

«Миллий тикланиш» демократик партияси миллий қадриятларимизнинг рамзи сифатида мавжуд партиялар орасида ўзига хос ўринга эга. Бугунги кунда етмиш мингга яқин партиямиз аъзолари бунёдкорлик руҳи билан яшаб, ташаббускорликка интилиб, ҳамжиҳатликда фаолият олиб бормоқдалар.

Дилмурод РАҲМАТУЛЛАЕВ,
ЎзМТДП Андижон вилоят Кенгаши раиси

Партия ўзининг ғоявий-сиёсий стратегиясида аҳолининг зиёли қатламларига таянади. Зиёлилар аҳолининг маънавий-ғоявий юксалиши, мустақил, эркин фикрловчи ҳуқуқий онги баланд кишилар сонининг ортиб бориши, турмуш тарзининг яхшиланиши ва кенг имкониятлар яралиши йўлида доимий изланишда бўладилар. Партиядошларимиз орасида Ватан, эл-юрт манфаатлари йўлида жонкуярлик, фидойилик билан хизмат қилаётганлар жуда кўп. Дилмуроджон Раҳматуллаев раҳбарлик қилаётган Андижон вилояти партия Кенгаши аъзоларининг иш фаолияти бунга яққол мисол бўла олади.

Ҳар бир ишда ютуқларга эришишнинг бош омили раҳбарнинг уддабуронлиги, ўзига ҳам, бошқаларга ҳам талабчанлигида эканлигини ҳисобга олсак, бугун биз ишини кузатиб чиққан вилоят Кенгаши раҳбарини чин маънода омилкор инсон десак ярашади. Дилмуроджон Раҳматуллаевнинг ЎзМТДП Андижон вилоят Кенгаши раиси сифатида иш фаолиятини бошлаганига ҳали унча кўп вақт бўлгани йўқ. Ишнинг кўзини билиш муҳимлигини яхши тушунган янги раҳбар аввало кенгаш аъзолари билан суҳбатда бўлиб аниқ иш режасини тузишга киришди. Бугун ҳар бир партия аъзоси бу иш режасига амал қилган ҳолда ишламоқда. Айниқса, вилоятда туманлараро алоқаларнинг яхши йўлга қўйилганлиги қувонарли ҳол. Тез фурсат ичида туманлардаги бошланғич партия ташкилотлари сонининг ортиб бораётганини ҳам алоҳида таъкидлаб ўтиш ўринли. Ҳозирги кунда, жумладан, Андижон шаҳридаги бошланғич ташкилотлар сони 64та бўлса, Шаҳрихон туманида 38та, Бўз туманида эса 32тани ташкил қилади. Вилоятнинг деярли барча туманларида «Сиҳат-саломатлик йили» Давлат дастури асосида комплекс тадбирлар ишлаб чиқилиб, амалиётга татбиқ этилмоқда.

Ўз устида тинимсиз ишлайдиган, виждонли, изланувчан киши ҳеч қачон кам бўлмайди. Эл-юрт истиқболи ҳам ана шундай инсонлар билан боғлиқ. Дилмуроджон ҳам худди шундай фахрли инсонлардан биридир. У раҳбарлик қилаётган Андижон вилояти партия Кенгашининг ҳозирги кундаги фаолияти таҳсинга сазовордир. 1996 йилда Андижон Давлат университетини, 2001 йилда Андижон қишлоқ хўжалик институтининг иқтисод факультетини тамомлаган Д.Раҳматуллаев ёш бўлишига қарамай етарли тажрибага эга. У меҳнат фаолиятини Андижон шаҳар «Камолот» жамғармасида бошлаган бўлса, 2004 йилга келиб «Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати вилоят бўлимини раиси даражасига эришди. Унинг иш услуби билан танишар эканман, меҳнатдаги ютуқлар инсонга ҳеч ким ўргата олмайдиган ҳаёт мактаби бўла олади, деган фикрга келдим.

— Ютуқларимиз борлиги яхши, албатта, шунга қарамай, ҳали амалга оширилмаган ишларимиз жуда кўп,— деди Дилмуроджон суҳбатимиз сўнгида.

Юртимизда ана шундай омилкор инсонлар, фидойи раҳбарлар кўпаяверсин.

Баходир СУЮНОВ,
ЎзМТДП Марказий Кенгаши девони бош мутахассиси.

ҚУЁШ ТИҒИДА ТОБЛАНГАН ЮРАКЛАР ЖАМ БЎЛИБ, ДАЛА ШИЙПОНЛАРИДА МЕҲНАТ ҲОВУРИДАН ТИН ОЛИБ БИР ПИЁЛА ЧОЙ УСТИДА ГАЗЕТА-ЖУРНАЛЛАРНИ ВАРАҚЛАГАНГА НИМА ЕТСИН?

«Миллий тикланиш» газетасига обуна бўлдингизми?
«Миллий тикланиш» Сизга яхшилик келтиришини биласизми?

2006 ЙИЛ ОБУНАСИ

«Миллий тикланиш» газетасига «Ўзбекистон почтаси», «Матбуот тарқатувчи» бўлимлари, «Миллий тикланиш» демократик партияси вилоят, шаҳар, туман кенгашлари орқали обуна бўлиш мумкин.

«МТ» обунамиз индекси: 158

ОНА СУТИ

– МЕҲР БУЛОҒИ, МУРУВВАТНИНГ АСЛ ЎЧОҒИ

Болада ота-онага меҳр туйғулари она қорнидаёқ шаклланади. Бу ҳақда маълумотлар кўп. Лекин бугунги мақоламизда биз икки авлодни жисмонан ва руҳан боғлаб турувчи она сути ҳақида тўхталиб ўтмоқчимиз.

Сир эмаски, табиий озиқланиш сунъий озиқланишдан кўра ҳар томонлама устун. Турли сунъий озуқалар билан чақалоқни ўстириш эса, кейинчалик тўғрилаб бўлмайдиган оқибатларга олиб келади. Дунё олимлари ва тиббиёт ходимлари сутнинг ўрнини боса оладиган моддаларни аниқлаш, сунъий озуқаларга уларни қўшиш меъёрларини ўрганиш, лактацион жараённинг (сутнинг ҳосил бўлиши ва ажралиши) қонуниятларини ўрганиб, сунъий озуқалар сифатини оширишга ҳаракат қилмоқда. Шифобахш, экологик жиҳатдан соф, гўдак учун фойдали ва самарали бўлган она сути ноёб озуқа ва малҳам эканлигига янгидан янги далиллар топмоқда. Фарзанд ҳар томонлама етук бўлиб ўсишида унинг биологик ва маънавий эҳтиёжларини тўла қондирадиган восита, шак-шубҳасиз, она сутидир. Шунга қарамай, ёш оналар орасида ҳар хил сабаблар туфайли чақалоқларни эмизишдан эртароқ тўхтатиш, ҳатто бутунлай эмиздирмаслик ҳоллари учрайди.

Жуда кўп кузатиш ва тажрибалар шуни кўрсатдики, ривожланишнинг илк босқичларида овқатланиш меъёрларининг бузилиши, хусусан, чақалоқни она сутидан муддатидан эртароқ ажратиш бола соғлигига салбий таъсир қилади ва баъзан мутлоқ тўғрилаб бўлмайдиган нуқсонларни келтириб чиқаради.

Кўкрак сутини эмганда она ва бола ўртасидаги физиологик ҳамда руҳий муносабатлар мустаҳкамланади. Эмизиш жараёнининг ўзи чақалоққа жуда кучли руҳий таъсир кўрсатади. Сут таркибидаги баъзи биомолекулалар ичакдан қон айланиш доирасига ҳеч қандай тўсиқларсиз ўтиб, бола қонида энкефалин ва эндорфин каби кайфиятини кўтарувчи моддаларнинг миқдорини ошишига олиб келади. Натижада, чақалоқ онани эмган пайтида роҳатланади ва она билан бола ўртасида маромли физиологик ва руҳий қониқиш жараёни юзага келади . Эмизиш вақтида она ва бола ўртасида ўзига хос, фақат иккаласи тушуна оладиган яқинлик пайдо бўлади. Шуни алоҳида айтиб ўтиш керакки, бу яқинлик умр давомида ўз таъсирини кўрсатади. Она сутини тўйиб эмган болалар атрофдагиларга, айниқса, ота-она, қариндошларга нисбатан меҳрибонроқ бўлади ва кейинчалик айни шу болалар меҳрибон ота-она бўлиб етишади.

Бугун жуда кўп олимларнинг эътироф этишича, эрта болаликданоқ онадан узоқлашиш болани эмоционал мувозанатсизликка, бағри қаттиқликка, агрессивликка, зўриқишга ва бошқа салбий ҳолларга олиб боради. Бундай болаларда ирода кучсизланиб, ёшлар ўртасида тарқалган салбий одатларга кўпроқ берилувчан бўлиб қолади. Демак, она сутини эмиш, нафақат жисмоний ривожланиш учун, балки аҳолининг ақлий ва руҳий ўсиши учун ҳам жуда муҳимдир. Нотўғри овқатланиш, сунъий озуқага муддатдан олдин ўтиш, шу жумладан, турли ҳайвонларнинг сути билан овқатланиш ривожланишнинг ирсий дастурини издан чиқаради. Натижада, турли номаъқул, авлоддан-авлодга кўчиши мумкин бўлган салбий оқибатлар пайдо бўлади. Демак, болани жисмоний ва руҳий шаклланишининг пойдевори ҳаётнинг илк босқичларида рўй беради.

Бола она сутини тўйиб эмар экан, она организмида анча мураккаб физиологик биокимёвий жараёнлар содир бўлади. Онанинг қонида турли гормонлар(пролактин, окситоцин, жинсий гормонлар, нейропептидлар ва бошқалар) миқдори ошиб, улар онада барча органларнинг ишини яхшилаб, аёллик жозибасининг ошишига таъсир қилади. Она болани эмизар экан, унда моддалар алмашинуви жараёни тезлашади, организм тетиклашади, бош мия пўстлоқ ҳужайралари қўзғалади, қон томирлари кенгайиб, асаб тизимида ажойиб ҳолат юз бериб, меҳрга тўйиниш ҳисси содир бўлади. Она сути икки авлодни бир-бирига боғлаб турадиган, барча ҳаётий жараёнларни жадаллаштирувчи «тирик» кўприкдир.

Она сути таркибидаги озуқа моддалар боланинг эҳтиёжига яраша ва бола томонидан осон ўзлаштирадиган шаклда бўлади. Ҳар бир онанинг сути, айниқса, ўз боласининг ўсишига ва ривожланишига кучли таъсир этиши кўрсатилади. Чунки, чақалоқ туғилгунча она қорнидаги озуқалар билан таъминланади ва туғилгандан кейин сутнинг таркиби ҳар бир онада боласининг эҳтиёжига тўғри келади. Ёт энагани эмиб катта бўлган болалар ўзининг онасини эмган тенгдошларига нисбатан касалликларга чидамсизроқ бўлади.

Она сути таркиби ўта мураккаб бўлиб, унда ёш организмнинг ўсиб-улғайиши учун зарур бўлган, тез ва осон ҳазм бўладиган озиқ ва энергия манбаси сифатида хизмат қилувчи моддалар боланинг ўсиши ва ривожланиши учун доимо етарли бўлиб туради. Она сути таркибида оқсил (казеин, альбумин, глобулин), ёғ, сут шакари (лактоза), минерал тузлар, витаминлар ва бошқа гўдак учун жуда муҳим бўлган қатор биологик фаол моддалар мавжуддир.

Она сутидаги оқсиллардан альбумин тана ривожланишида асосий рол ўйнаса, глобулин эса иммун (ҳимоя) таналарнинг ҳосил бўлишида иштирок этади. Сигир сутида эса, асосан казеин оқсили кўп бўлиб, боладаги ошқозон-ичак йўли уни ўзлаштиришга яхши мослашмаган, шунинг учун сигир сути ва у асосида тайёрланган сунъий озуқалар болада яхши ҳазм бўлмайди.

Она сути таркибидаги ёғлар чақалоқларда тез ҳазм бўлади, чунки, кўкрак сутидаги ёғлар тўйинмаган ёғ кислоталарига бой. Она сути таркибидаги ёғлар бошқа ҳайвонлар ёғидан фарқ қилади ва чақалоқ томонидан осон ўзлаштирилади. Она сути таркибида бир қанча карбон сувлар энергия манбаи ҳисобланиб, ичакда фойдали, сут ачитувчи бактерияларнинг кўпайиши ва ривожланишида иштирок этади. Сут таркибидаги асосий карбон суви лактоза(сут шакари)дир. Лактоза бола тараққиётида анча муҳим ўрин тутади. Лактоза суяк, пай тизими ва бутун организмнинг минералланишини осонлаштиради. Турли макро ва микроэлементлар-кальций, магний, кобальт, темир, рух, марганец, стронцийларнинг ичакдан қонга сўрилиши лактоза иштирокида осонлашади.

Бундан ташқари, лактоза ошқозон – ичак тизимида парчаланиши натижасида ҳосил бўладиган моносахарид – галактоз бош мия ярим шарлари пўстлоқ ҳужайраларининг шаклланишида иштирок этади. Демак, сут таркибидаги лактоза боланинг ақлий қобилияти ривожланишига таъсир қилади.

Илм ва ҳаёт қудрати

Чақалоқларда бошқарув ва мослашув омиллар, ҳимоя механизмлар яхши ривожланмаган. Бу физиологик танқислик сут таркибидаги чақалоқ учун муҳим бўлган қатор биологик фаол моддалар эвазига қондирилади. Она сути таркибида ўсаётган организм тизимларининг тикланишига таъсир кўрсатувчи иммуноглобулинлар, лизоцим, ферментлар, гормонлар, турли хил пептидлар, энкефалинлар, лактоферин, таурин ва бошқа биологик фаол моддалар учрайди. ЎзРФА овқат ҳазм қилиш лабораториясидаги олиб борилган текширувлар шуни кўрсатдики, чақалоқнинг ошқозон-ичак йўлига биологик фаол ҳолда тушувчи сут таркибидаги макромолекулалар, тирик ҳужайралар янги туғилган организмда ичакдан қонга интакт (ўзгармаган, биологик фаол) ҳолатда ўтади. Она сутида турли касалликларни келтирувчи вирус, микроблар ва уларнинг заҳарини зарарсизлантирувчи моддалар бор. Масалан, иммуноглобулинлар янги туғилган организмда ҳали тараққий этиб улгурмаган иммун (ҳимоя) тизимининг ўрнини қоплайди ва табиий пассив иммунитет ҳосил бўлишида иштирок этади, бактериал касалликлардан сақлайди.

Она сутидаги ҳимоя вазифасини бажарувчи оқсиллар болани турли аллергик касалликлардан ҳам асрайди. Шунинг учун она сутини эмиб ўсаётган болаларда эксудатив диатез (сутга нисбатан аллергия) касаллиги кам учрайди. Бундай касаллик, асосан, сигир сути ёки сунъий аралашма билан боқиладиган болаларда бўлади.

Сут таркибида деярли барча гормонлар мавжуд. Гипофиздан ажралувчи қатор гормонлар чақалоқнинг эндокрин тизимининг ривожига таъсир қилади. Шундай гормонлардан бири сут ҳосил бўлиш жараёнини бошқарувчи пролактиндир. Сутдаги пролактин гормони, қондагига нисбатан анча кўп бўлиб, фақат онадан сут ажралишига таъсир қилмай, болада сув ва туз мувозанати бошқарувида ҳам иштирок этади.

Она сути таркибидаги эпидермал ўсиш омили ичак шиллиқ қаватининг мукаммал ривожланишига ва ўсишига таъсир кўрсатади. Эпидермал ўсиш омили таъсирида ингичка ичакнинг юқори бўлимида ҳужайраларнинг кўпайиши ва катталашуви тезлашиб кетади. Натижада, унинг массаси, айниқса, туғилгандан кейин икки баробар ошиб кетиши мумкин. Бундай мосланиш ичакнинг озуқа моддаларни тўлароқ ўзлаштириши учун имконият яратади. Шу кунларда ўтказилган тадқиқотлар она сути таркибидаги инсулин ҳам ўсаётган организмнинг ҳазм қилиш тизимига трофик таъсир қила олиш хусусиятига эга эканлигини кўрсатди, яъни она сути таркибидаги инсулин ичак шиллиқ деворининг массаси ошишига, ҳужайралар сонининг кўпайишига, озуқа манбаларни парчаланиш ва сўриш майдонининг кенгайишига, пировардида боланинг ўсиши учун керак бўлган қурилиш ва энергия моддаларни тўлароқ ўзлаштирилишига олиб келади. Бизнинг тадқиқотларимиз натижалари асосида илк бор ичакдаги гидролитик ва транспорт тизимлари ривожланишида онанинг эндокрин безларида ҳосил бўлувчи гормонларнинг ҳам фаол иштироки борлиги исботланди.

Чақалоқнинг ички муҳитига (қон, лимфа) ташқи муҳитдан (ошқозон– ичак бўшлиғи) тушаётган сут таркибидаги биологик фаол моддалар чақалоқнинг ҳазм қилиш қобилиятига мос келади. Чақалоқлик даврида ошқозон-ичак йўлларининг йирик молекуляр моддаларни ўтказувчанлиги шу қадар юқори бўлиши ички муҳитга турли хил, масалан, сигир сути таркибида бўлувчи антигенларнинг ўтиб кетиш хавфини келтириб чиқаради. Бу ўз навбатида педиатр ва боланинг озиқланиши бўйича мутахассисларни, она сутини бошқа бир ҳайвоннинг сути билан алмаштириш зарурияти бўлган бир вақтда жуда ҳам эҳтиёткорлик қилишга даъват этади.

Шунинг учун ҳам лактотроф даврида айнан табиий озиқлантиришда болалар организмининг жисмоний ва интеллектуал ривожланишининг генетик имкониятларни тўла намоён қилиш учун муҳим йўллар ва имкониятлар мавжуд деб ҳисобланилади. Бола туғилгандан кейин «она-йўлдош-ҳомила» алоқа тизими «она-сут безлари-сут-чақалоқ» кўринишидаги тизимга алмашади. Кўкрак сути билан озиқлантириш, яъни лактогенез жараёнида қатнашувчи биологик фаол бирикмалар фақатгина сут ажралишида иштирок этмасдан, балки «она-чақалоқ» тизимида иккала томон учун ниҳоятда фойдали бўлган муносабатнинг ривожланишини ҳам таъминлайди.

Юқоридаги баёндан кўриниб турибдики, бола учун энг тўғри, унинг физиологик эҳтиёжларини қондирадиган озуқа онанинг кўкрак сутидир. Ҳақиқатан ҳам, сут ҳақли равишда тўйимлилиги, таркибининг балансланганлиги ва озуқа моддаларнинг ўзлаштирилиши борасида ягона алмаштириб бўлмайдиган адекват озуқа ҳисобланади. Янги туғилган чақалоқ физиологик жиҳатдан тўла етилмаган, унда ҳазм қилиш ва моддалар алмашинуви яхши такомиллашмаган, бошқариш механизмлари етарлича ривожланмаган. Унинг устига туғилиш жараёни стресс омил сифатида онага ва чақалоққа ҳам эҳтиросли таъсир этиб, мурғакнинг ҳимоя мосламаларини сусайтиради. Чақалоқ бир муҳитдан (она қорнидаги амниотик суюқлигидан) бутунлай бошқа (атмосфера ҳаволи) муҳитга ўтади, шу туфайли унинг тана массаси кескин камайиши билан бирга ўзини ҳимоя қилиш воситалари ҳам заифлашади. Бу вазиятда кўкрак сути уни янги атроф-муҳитга мосланиши учун бетимсол таянч вазифасини ўтайди. Шуни таъкидлаб ўтиш жоизки, бола туғилгандан сўнг ўғиз сутидан маҳрум этилиб, пишган сут билан озиқлантиришга ўтилса, гўдакнинг ҳаётчанлиги пасайганлиги кузатилади.

Боланинг жисмонан соғлом, руҳан тетик, атрофдагиларга оқибатли бўлишида лактотроф, сут билан озиқланиш даврини тўғри ташкил этиш катта аҳамиятта эга. Шубҳасиз, она сутини тўйиб эмган болалар, нафақат ота-она ва яқин қариндошларига, балки ўсиб-улғайиб юрган муҳитга, она ерига ҳам содиқ бўлади. Нимжон чақалоқ ҳам она бағрида ўзини хавф-хатарлардан ҳимояланганлигини ҳис этади. Мурғакда ўзига ишонч, роҳатланиш, қариндош-уруғ, дўстлар юрган атроф-муҳитга боғланиш, юртига муҳаббат ҳисси она-сут-чақалоқ тизимида шаклланади. Барчамиз билишимиз керакки, бу табиий тизимдаги боғланишнинг узилиши кутилмаган салбий оқибатларга олиб келиши мумкин.

Л.С.ҚЎЧҚОРОВА,
ЎзРФА Физиология ва биофизика институти катта илмий ходими, биология фанлари доктори,
Ж.Т.СИДИҚОВ,
Республика ёшлар «Биоэкосан» ўқув-услубий маркази лаборатория мудири, биология фанлари номзоди.

2005 йил – Сиҳат-саломатлик йили

ШАРОИТЛАР ЯХШИЛАНДИ

«Сиҳат-саломатлик» йили давлат Дастури асосида юртимизда бир қатор хайрли ишлар амалга ошириб келинмоқда. Айниқса, чекка туман ва қишлоқларда замонавий кўринишдаги тиббиёт муассасалари кўпайиб бораётгани қувонарли ҳол. Жорий йил давомида содир бўлаётган кўп йилга татигулик ўзгаришлар эртага эмас, бугунданоқ ўз натижасини кўрсатмоқда. Юртдошларимизнинг саломатлигини тиклаш мақсадида шифохоналар, поликлиникаларни замонавий тиббий асбоблар билан таъминлашга бўлган эътиборнинг ортганини ҳам алоҳида айтиб ўтиш ўринли.

СУРАТДА: Қуйи Чирчиқ туман Марказий шифохонаси ҳаётидан лавҳа.

Тошкент вилояти Қуйи Чирчиқ туман Марказий шифохонаси жамоаси ҳам аҳолига малакали тиббий хизмат кўрсатиб келмоқда. Кейинги йиллар ичида Жаҳон тараққиёт банки «Саломатлик-2» Дастури доирасида тумандаги барча қишлоқ врачлик пунктлари ва қишлоқ шифохоналари тўлиқ таъмирдан чиқарилди. Замонавий кўринишга кирган шифохоналар етарли шароитларга эга бўлди. 2003 йил август ойига қадар Марказий шифохонада тоза ичимлик суви ва иситиш тармоғи ишида муаммолар кўп эди. Янги тайинланган бош шифокор Нусратилла Холиқов юқоридаги камчиликларни бартараф этди. Бундан ташқари, акушерлик ва туғруқ комплекслари ҳам тўлиқ таъмирланди. Ҳозирги кунда бу комплексда ҳомиладор аёллар учун зарур ҳамма шароитлар яратилган. Тумандаги барча тиббиёт муассасаларида беморларга хизмат кўрсатишнинг аҳволи яхшиланиб бормоқда.

Биз Мингчинор қишлоқ шифокорлик пунктидаги аҳвол билан яқиндан танишиш мақсадида мазкур тиббиёт масканида бўлдик. 1086 нафар аҳолига тиббий хизмат кўрсатиб келаётган бу шифокорлик пунктида яратилган шарт-шароитлар, касбининг фидойиси бўлган тиббиётчилар ишида мақташга арзигулик жиҳатлар кўп. Бу ерга даво истаб келган беморлар билан суҳбатда бўлганимизда улар Мелигул Жакурова ва Дариха Мамбеталиева сингари фидойи, қўли енгил шифокорлар ишидан мамнунлигини айтишди.

Шерқўзи ИМОНОВ.

ЮРТДОШЛАРИМИЗ ҚИСМАТИ ҲАҚИДА

Яқинда Миллий матбуот марказида «Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компаниясининг бош таҳририяти томонидан чоп этилган «Қатағон. 1937-1938 йиллар. Ҳужжатлар ва материаллар», «Шимолий Кавказ сургунидаги юртдошлар қисмати» китобларининг тақдимоти бўлиб ўтди.

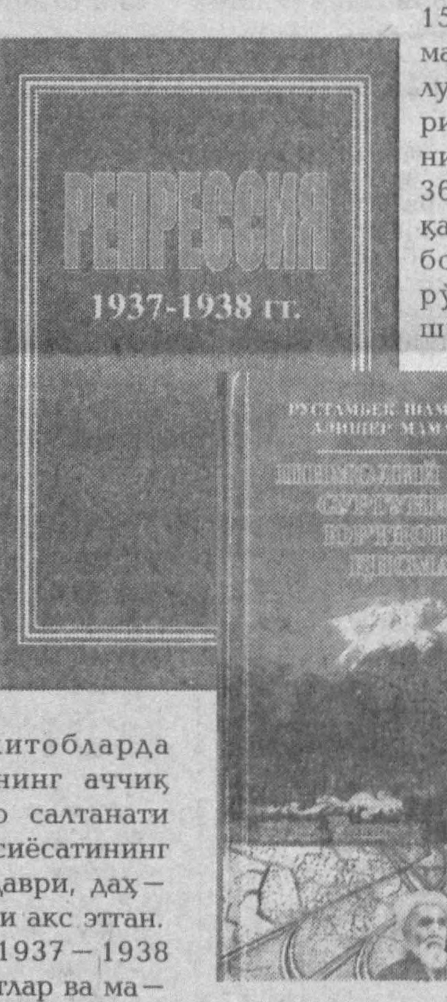

Мазкур китобларда аждодларимизнинг аччиқ қисмати-Шўро салтанати даври қатағон сиёсатининг энг даҳшатли даври, даҳшатли воқеалари акс этган.

«Қатағон. 1937-1938 йиллар. Ҳужжатлар ва материаллар» китобида 30га яқин сиёсий бюро ва НКВД махфий ҳужжати, 10 дан зиёд жадвал, қатағоннинг турли босқичлари ҳақидаги 150дан зиёд махфий маълумотлар берилади. Шунингдек, унда 365 нафар қатағон қурбонларининг рўйхати ва шу даврда фаолият юритган 12та лагернинг ҳудудий хариталари жой олган.

«Шимолий Кавказ сургунидаги юртдошлар қисмати» (муаллифлари-Р.Шамсутдинов ва А.Мамажонов)да эса 1930 йил кўкламида Шимолий Кавказ (Ставрополь ўлкаси)га сургун қилинган 54 минг 973 кишининг тақдири, улардан маълум бир қисмининг 1937 ва 1941-1945-йилларда яна қайта қатағон қилиниши билан боғлиқ фожиали воқеалар қаламга олинади.

Миллий матбуот марказида бўлиб ўтган ушбу тақдимотда сўзга чиққан таниқли журналист Хуршид Дўстмуҳаммад, сиёсатшунос олим Нарзулла Жўраев, тарихчи олим Шерали Турдиев, адабиётшунос Сирожиддин Аҳмад сингари нотиқлар бу хайрли ишни яна давом эттириш эл-юртни севган ҳар бир ватандошимиз учун ниҳоятда фойдали эканлигини таъкидлашди.

М. РАХМАТОВ.

«СИЗНИ ЎЗИМ РОЗИ ҚИЛАМАН!..»

Яхши ном, обрў, эътибор мисқоллаб топиладиган нарса. Йиллар давомида касбини ардоқлаб ишлаб келаётган кишини ҳам биргина қўпол хатоси абгор қилиши мумкин. Айниқса, у зиёли бўлса. Бундай одам бир йиқилса, жуда қаттиқ йиқилар экан. Ўзим гувоҳи бўлдим. Яна, «синган одам» ўзини ўнглаб олиши ҳам қийин бўлар экан. Чунки, бундай улуғ номга сазовор бўлиш учун кўп йиллар, балки инсоннинг бир умри керак бўлади. Яна... игна билан қудуқ қазишдек машаққатли ишни сидқидилдан бажариш, узун ва синовларга бой йўлни босиб ўтиш зарур. Ёшликдан ҳаракат бўлганда ҳам буларни уддалагунча одамнинг пешонасига ажин тушиб, сочига оқ оралаб қолади.

Азалдан халқимизда ўқимишли, китоб кўрган одамлар ҳурмат қилиб, эъзозланган. «Эти сизники, суяги бизники» деб фарзандини устознинг қўлига топшираётган ота-оналар боласининг келажагига катта умид боғлаган, унинг домласига ишонган. Кейин эса... Йиллар ўтиб, замоннинг талаблари, одамларнинг хоҳиш-истаклари ҳам ўзгарди. Одамийлик, ҳалоллик, оқибат деган тоза туйғуларни эъзозлаб келаётганлар ҳам кўп орамизда. «Одамнинг оласи ичида бўлади» деган гап тўғри экан. Дунё яралганидан буён орадан ўтган йиллар кўп нарсаларни ўзгартирди, даврлар ўзгартиролмайдиган ёзилмаган қонунлар ҳам кўп. Бироқ устозга бўлган ишонч ва муносабат аввалги тартибини йўқотиб бормоқда, тўғрироғи, нафси ҳаккалак отган айрим кимсаларнинг зиёли деган номга тушираётган қора доғи бунга сабаб бўлмоқда. Ким ўзгарганини ҳар ким ҳар хил баҳолайди. Балки, «Эти сизники, суяги бизники» дейдиган даврлар ўтиб кетгандир. Балки, бунга бугунги тезкор тараққиёт сабабчидир, ҳамма нарсанинг қадру қимматини пул билан ўлчайдиганлар кўпайиб қолди. Тўғри, ҳеч қайси даврда ҳам одамлар бир хилда яхши бўлмаган. Аждодларимиз комил инсонни кўриш, тарбиялаш илинжида яшаб, орзу қилиб ўтиб кетишди. Ҳамма даврларда, ҳамма соҳа кишилари ўртасида ҳам порахўрлик деган иллат мавжуд бўлган. Бу «одамхўр»нинг қачон пайдо бўлгани ҳақидаги гап тарих китобларида ҳам йўқ. «Одамхўр» деганимизнинг боиси, бу қусур пора берувчини ҳам, пора олувчини ҳам бир куни абгор қилмай қўймайди. Виждонлиларни виждон азобида, виждонсизларни қисмат азобида қийнаб адо қилади. Шунинг учун бўлса керак, Ҳадиси Шарифда «Пора берувчи ҳам, уни олувчи ҳам дўзахга маҳкумдир» дейилган.

Нима ҳам дердик, инсон бор эканки, унинг босган ҳар бир қадами ортидан хатолар эргашиб юради. Мана бу воқеалар ҳам ана шундай хатолар оқибатида содир бўлган...

Хулқ-атворимиздан бир шингил

У олийгоҳ қошидаги бизнес мактабида директор лавозимида ишларди. Бир куни шайтон йўлдан оздирдими, янги ўқув йилига қабул вақтида бир абитуриент қизни ўқишга киритиш учун ўринбосари орқали унинг ота-онасидан пора олди. Бундай ишларга уқувсизлигиданми ёки омади чопмаганиданми, 150000 сўм пулни деб ёмон отлиқ бўлиб қолди. 4 йил давомида ардоқлаб ўтирган мансаб курсисини қора курсига алмаштирди. Суд уни 3 йил муддатга таълим муассасаларида раҳбарлик лавозимларини эгаллаш ҳуқуқидан маҳрум қилди. Бундан ташқари, у ўз ишига масъулият билан ёндошмагани учун яна бир қанча хато ишларни қилиб қўйди. Кейинчалик, ўрнига қўйиб қўямиз-да, деган ўйда шундай қилгандир балки. У контракт пулидан қарзи бўлган 10 нафар битирувчи ўқувчиларга диплом бериш ҳақида буйруқ чиқарди, 19 нафар ўқитувчиларга жами ўтилмаган 390 соат дарслар ўтилганлиги ҳақидаги табелга имзо чекиб, университет ҳисобхонасига тақдим қилди... Бир йилда шунча хатолар...

Тўғрисини айтиш керак, у ўз касбига садоқатли эди аввалари. Унинг фидойилиги, муаллимларга хос одамийлиги, самимийлиги, соддалиги, соф инсоний туйғулари йиллар синовига дош бера олмай нобуд бўлди. Энг ёмони, у одамларнинг ишончига, зиёли деган номга номуносиб иш қилганди. Халқ орасида «Сўнгги пушаймон ўзингга душман» деган гап юради. У адашганини тан олса-да, йўқотганларини қайта топиб бўлмаслигини тушунишни истамасди. Ҳаётда ана шундай ёзилмаган қонунлар ҳам бор... Виждон деган инсоннинг кўнгил тарозуси баъзан эрта, баъзида эса кечроқ ўзининг борлигини сездириб қўяр экан. Ҳар нарсадан фойда ундирадиган одамга пушаймондан фойда йўқ. Виждони уйғоқ одамларга осонроқдир, балки. Улар ўзини идора қила олади. Виждони жиғилдонга айланиб бораётганини сезмаганларга эса, кейинчалик қийин бўлади. Зиёлиларни «тушунган одам» дейишади кўпинча. «Тушунган одам»нинг хатоси ҳам жуда қимматга тушар экан. «Порахўр» деган ном билан одамлар орасида бош кўтариб юриш осон бўлмайди, агар унинг чиндан ҳам виждони тирик бўлса. Виждонсизларга эса, барибир! Нега бу ҳақда бунча «майдалаб» ёзаётганимизнинг сабабини айтиб ўтиришга ҳожат бўлмаса керак, назаримда. Ҳозир бизнинг «қаҳрамонимиз»га ўхшаганларни «чўлда қолдириб» кетадиганлар ҳам сон мингта. 150000 сўм улар учун пул эмас. «Кўки» билан гаплашадиганлар бу воқеа ҳақида эшитиб қолишса ҳам, «Ҳа, пора олишни ҳам эплаганга чиқарган-да!» дейишлари табиий. Биз бу ёзаётган гапларимиз билан ҳеч кимни қораламоқчи эмасмиз. Шундайку-я, лекин... ана шу лекини аламли. Аҳвол шу зайлда кетаверса нима бўлади?! Бу ҳақда ким ўйлайди ахир?! Балки, сенга нима қайғу, ҳаёт ўзи шунақа, нима, осмондан тушганмисан, дегувчилар ҳам топилар. Нима бўлганда ҳам халқ ишонган «тушунган одам»ларнинг «ўзгариб» қолиши, текинга мушук ҳам офтобга чиқмайди, қабилида иш тутиши одамни ўйлантиради. Энди додингни Худога айт, деганими бу?!

Пора олишнинг усуллари ҳам кўп экан. Эшитиб, ёқа ушлайсан киши, қайсидир бир ўқув юртида бир домлани 1500 «кўки»ни олаётганида ушлашибди, яна кимнингдир «танка»си бор... бировнинг зари, бировнинг зўри... Айтаверсак, гап кўп, биродари азиз. Айтмасам ҳам ўзингиз кўриб, билиб юрибсиз. Одам учун одамгарчиликдан ортиқроқ хавфли душман бўлмаса керак. Одамгарчилик... мана шу ниқоб остида айбларини, хатоларини беркитмоқчи бўлади одамлар. Унинг яхши маъносини эса аллақачон унутиб бўлганмиз. Хизматига яраша «рози қилиш» одати кўпчиликнинг қонига сингиб кетган. Шу баҳонада ишини осонгина битириб оладиганлар ҳам кўп ҳозирги кунда. Анчагина «тараққий этиб кетган» бир танишимнинг тили билан айтганда, пулинг бўлса, чангалда шўрва қайнайди!

«Пулинг бўлмаса ўқишга киролмайсан...» деган гапни биринчи бор устозимнинг тилидан эшитганимда анча вақтгача ўзимга келолмай юрганман. Ўшанда қанчалар таажжубга тушган, бора-бора у идеалинг бўла олмайди, у ҳам бир одам-да, деган хулосага келган бўлсам-да, бу мавзуда негадир ёзгим келяпти. Балки, ҳали ҳам дунёда ҳалол одамлар, инсон деган номга муносиблар борлиги учун ёзаётгандирман. Китобларда ўқиган, киноларда кўрганингдек нафратга лойиқ кимсаларни ҳаётда учратсанг, нима қилишингни, нима дейишингни билмай қолар экансан... Бир ўйлаб кўринг, бошқалар майли, ишонган, покдомон инсон деб юрган одамингиз шундай деб турса... «Баланд дорга осилиб нима қиласан, кўрпангга қараб оёқ узат...» қабилидаги гаплар бугун устозларнинг тилидан айтилаётгани мени ҳайратга солади. Негадир яна...яна... ҳайратга тушасан, қулоғингга, кўзларингга ишонгинг келмайди, «Сизга нима бўлди, устозлар!» дегинг келади. Ахир сенга ўқишни, ёзишни, билим сирларини ўргатаётган, таъбир жоиз бўлса, дунёни танитаётган одам шундай бўлса, бошқалар... тўғриси, яшагинг келмай қолади. Қачон бундай тубан ишларни уялмай қилишга ўрганди экан бу одам? Қачон болалигини йўқотиб, «катта» одам бўлиб қолди у? Бу ёмон одатларни кимдан ўргандди, наҳотки шундай яшашни унга устози ўргатди?!. Балки унга устози ёмон одам бўл, деб айтмагандир... унда нимага..? қачон?.. қачон бошланди унинг ғирромлиги?! Бу саволларга жавобни яшасангиз биров айтмаса ҳам ўзингиз топиб олаверарkансиз. Шу ерга келганда яна ўйланиб қоласиз. Мен ҳам наҳотки яхши яшаш учун болаликдаги беғубор орзуларимнинг юзига оёқ қўяман?.. Йўқ, йўқ! Дунёда яхши одамлар кўп. Бир коса овқатга одамнинг қорни тўяди. Унинг кўзи оч бўлмаса бўлди. Қолаверса, инсонга яшаш имкони бир мартагина берилади. «Яна неча йил яшайман ўзи бу дунёда?» деб бир ўйлаб кўринг. Ойим раҳматли ўлчаб берган ризқи бор, санаб берган куни бор... деб айтарди. Эсимда, болалигимда маҳалламизда бир кекса отахон бўларди. Кимдир фалончи бундай иш қилибди, деб нолиб қолса, «инсофни ўзига берсин...» дерди-да, индамай қўя қоларди. Мен ҳам шу гапдан ортиқ бирор нарса демай қўя қолай.

Сиз нима дейсиз бу гапларга, азиз ватандош?!

Ўзбекнинг боласи.

Наим КАРИМОВ

«ИНСОН ШУНДАЙ БИР ЮЛДУЗ...»

Қатағон қурбонлари

Пўлат Аҳмадбеков онаси ҳақидаги хотираларида ўша мудҳиш йилларни эслаб, бундай ёзган:

«Отам Асқарбек Аҳмадбеков Ички ишлар халқ комиссарлигида бўлим бошлиғи бўлиб ишлаган. Уни 1935 йилда «халқ душмани» сифатида қамашган. Орадан икки йил ўтгач, онамни ҳам қамоққа олиб кетишган. Мен у пайтларда етти ёшли болакай эдим. Пионер лагерида эканимда ҳарбий кийимдаги икки-уч киши мени олиб кетишди.» Бошқа бир жойга, ғамгин, юпун кийинган болалар ёнига олиб боришди. Кейинчалик билсам, улар НКВДдан эканлар. Олти ойдан сўнг мен болалар уйидан қочдим. Қочишга қочдиму Тошкентдек катта шаҳардан ўз уйимни топа олмай сарсон бўлдим. Борадиган жойимнинг тайини бўлмагач, аллamaҳалгача кўчада тентираб юрдим. Бир маҳал бир милиционернинг қўлига тушиб қолдим. У мени тергай бошлади. Мендан садо чиқавермагач, бошимни силаб: «Ўғлим, балки адашиб қолгандирсан», деди. Бирдан йиғлаб юбордим. Бир оздан сўнггина ўзимга келиб: «Уйимга бормоқчиман. Уйим катта дарвозали жой эди», дедим.

Ҳалиги амаки бир сўз демади. У мени эргаштириб олиб кетди... Бир пайт яна болалар уйига келиб қолибмиз. Онамни кўриш умидидан маҳрум бўлганлигимни сезиб йиғлаб юбордим. Ичикиб-ичикиб узоқ йиғладим. Тарбиячиларим эса анча вақтгача мени юпата олмай, овора бўлишган. Ҳозир ҳам шуларни эсласам юракларим ачишиб кетади...

Орадан бир йил ўтгач, тоғам Иброҳим Султонмуродов мени қишлоққа Чондир Қиётга олиб кетди. Кейинчалик тоғамни «халқ душмани» оиласидан чиққансан, сен ҳам душмансан, деб тез-тез НКВДга чақиришди. Турли сўроқлар билан сўроқ қилавергач, ахийри у ўзини-ўзи отиб қўйди.

Қишлоқда мени Дуржон момом билан Гулчеҳра холамлар тарбиялашган. 1940 йилда дадам Асқарбек Аҳмадбеков қамоқдан қайтиб келгач, мени Тошкентга олиб кетган. Отам шу йили Муҳаррам деган аёлга уйланиб, икки нафар фарзанд кўрди. Бироқ ўгай онам менга шунчалик жабр-зулмлар қилдики, ахийри чидай олмасдан, Чондир Қиётга қочиб келганман. 1944 йил эди, ўшанда...»

Марям Султонмуродова 1947 йили, 10 йиллик қамоқ жазосини ўтаб, Совет давлатининг бу дунёда барпо этган дўзахларини кўриб ва шу дўзахларда ёниб-қоврилиб, ахийри, она юртига қайтиб келди.

У озод бўлдим, азоб-уқубатлардан халос бўлдим, энди тинч ижодий иш билан шуғулланаман, деб ўйлади. Аммо унинг йўлига қўйилган тиканли симлар метиндан бўлиб, унинг шу ўрама симларни кесиб-парчалаб чиқиши амри маҳол эди.

Марям Султонмуродова ўз хотираларида шу мусибатли йилларни эслаб, бундай ёзади:

«...Юракдаги дардларимни мана шу бир парча қоғозга ёзиб қолдириш учун қўлимга қалам олдим. Бу ҳол мен учун нақадар қийин бўлмасин, барибир, ушбу дамда менинг қалбимдаги дарду ҳасратларимни тушунадиган ҳеч бир кимса йўқ. Менинг ҳасратдошим қўлимдаги мана шу қоғоз ва қаламим, холос. Шу туфайли ҳам юрагим тўла дардимни ушбу қоғозга ёза бошладим...

... Мен олти йил мобайнида Ватанимнинг келажаги ва порлоқ ҳаёти учун Олмонияда қанчалик азобларга гирифтор бўлиб билим олмадим, ахир. Чунки, мен ўша пайтда Ватанимнинг келажакда янада илғор ва маданиятли ўлкага айланишига чин дилимдан ишониб, ўзим ҳам ўз билимим билан унинг равнақига ҳисса қўшиш ниятида эдим...

Тақдир ҳазиллари шундай мураккаб бир нарса эканки,

(Охири. Боши ўтган сонда).

сен кутмаган бир пайтда сенга кимлардир тўсатдан тош отиб қолганини билмай қоларкансан. Минг азоб-уқубатлар исканжасида ўн йил муддатлик қамоқхонадан қайтиб келиб, Янгибозорда ишлай бошлаган кунларимданоқ теварагимдаги ҳамкасбларим менинг толеим пастлигидан, ночорлигимдан кулган бир ҳолатда менга зулм қилиш пайига туша бошлашди. Кейинчалик билсам, уларга бу ҳуқуқни давлат хавфсизлиги органидаги одамлар бериб қўйишган экан. Буни менга уларнинг ўзлари рўйи рост айтиб беришди. Ҳаттоки, улар ўз навбатида, мени эҳтиёт бўлишга ҳам ундаб қўйишди...»

Мустабид давлатнинг кўзига Марям чеккан ва чекаётган азоблар оз кўринди. 1949 йил 29 март куни яна уни қамоққа олиш ҳақидаги ҳужжатга имзо чекилди. 30 март куни яна НКВД ходимлари Марям Султонмуродовани ахтариб келиб, у яшаётган ва ишлаётган жойларда тинтув ўтказдилар.

«Марямнинг жуда қариб қолган онаси, — деб ёзган эди марҳума журналист **Саодат Шамсиева** ўша мудҳиш кунни эслаб, — «Қизимни олиб кетманглар. Болалари онасиз қандай кун кўради?» деб ҳар қанча зорланмасин, унинг додига ҳеч ким қулоқ солмади. Бунга чидолмаган она югурганича бориб, Марямни олиб кетишаётган машина тагига ўзини ташлаб, жон берди».

Қамоқхоналарда кечган ўн йиллик азоб-уқубатлар изсиз кетмаган эди. Марям юрак хасталигидан ташқари, пневмо-склероз деган балога ҳам чалинганлиги сабабли, ҳатто НКВДнинг тошбағир врачлари ҳам 1949 йил 12 апрелда ўтказилган тиббий кўрикда уни жисмоний меҳнатга лаёқатсиз, деб топдилар. Шунга қарамай, Марям Султонмуродова 15 йилга ҳукм этилиб, Красноярск ўлкасига сургун қилинди. Пневмо-склероз хасталигига мубтало бўлган аёл абадий музликлар ўлкасига юпун кийинган ҳолда кетгани учун кўп ўтмай, саратон касаллигига ҳам йўлиқиб, баттар азоб-уқубатларни бошидан кечирди. Унинг адолат қилишларини сўраб Москвага ёзган ариза ва хатлари унсиз-жавобсиз қолди. Фақат қатағон даҳоси Сталиннинг ўлимидан кейингина унинг боши узра озодлик қушлари уча бошлади.

Мана, ниҳоят, озодлик хабари келиб, Марям Урганчга, уйига, яқин қариндошларига қуйидаги қувонч сатрларини йўллади:

« Азизларим!

Бизлар бугун сургундан бўшадик. Уй ва молларни ўз баҳосига сота билсак, октябрь ойларида кетамиз.

Раҳмат, албатта, паспорт олиши билан кетади. У сизларнинг ёнингизда бўлса, бир мунча жоним тинч бўлажак. Соғ бўлинг. Соғлиқда кўришайлик. Хат ёзинглар.

Ҳаммангизга салом билан:

Марям.
1.IX 54».

Сургун қилинган жабрдийдалар ўз меҳнатларидан тушган пул ҳисобига товуқ каталагига ўхшаш уй-жойларни, эплаганлар эса эчкими, қўйними сотиб олганлар. Марям ҳам Красноярск ўлкасидаги жин топмас Большой Улуй қишлоғидаги шундай уйлардан бирини сотиб олиб, сут-қатиқни ўзидан чиқариб яшади. Она диёрга қайтиш учун шу жойни, эчкими-нималарнидир сотиш ва тузукроқ кийиниб бориш зарур эди.

1954 йил октябр ойининг сўнгги — ноябр ойининг бошлари бўлса керак, Марям Султонмуродова маҳбусалик ҳаётига нуқта қўйиб, Тошкентга етиб келди.

Қизи **Анора Давидова**нинг хотирасидан:

«1954 йил ТошМИда ўқиб, «Малик» совхозида пахта териб юрган кунларимнинг бирида онам сўнгги сургундан қайтиб, пахта даласига мени излаб келдилар. Ўша вақтда санитария-гигиена бўлимининг тошмеҳр раҳбарлари ҳатто етти йил мобайнида бирор марта кўришмаган онам билан бир-икки кун уйга бориб келишга ҳам рухсат беришмади ва биз шу ердаги бир хонадонда тонггача суҳбатлашиб ўтириб, ухламай чиқдик. Эртаси онам Урганчга, мен эсам пахта даласига кетдим...»

Ўғли **Пўлат Аҳмадбеков** хотирасидан:

«1954 йилда онам озодликка чиқиб, бағримизга қайтди. «Энди Тошкентда биз билан бирга яшанг, дийдорингизга тўймаганмиз, биз сизга хизмат қилайлик», дедик. Қолаверса, ўша пайтда онам қаршисида барча маърифат эшиклари бекитилганди. Онажоним қанчалик уринмасин, барибир унга йўл беришмади...

... «Йўқ, — деди у қатъийлик билан ўшанда, — бу ерда тура олмайман. Яхшиси, Чондир Қиётга бориб, буванг мулла Жуманиёзнинг чироғини ёқиб ўтирганим афзал...» дея Хоразмга отланди.

Афсуски, жабрдийда мушфиқ онамизни Урганчда ҳам қучоқ очиб кутиб олишмади...»

Қариндоши **Рустам Султонов** хотирасидан:

«...Марямжон опа қамоқдан қайтгач, ўз қишлоғида, яъни Чондир Қиётда бир неча ой давомида ишсиз юрди. Очиғи, ... турли лагерь ва қамоқхоналарда ўтириб чиққан кишига иш беришга журъат қила олмадилар. Шунинг учун у ўғли Омон билан Қорамонга, яъни бизникига кўчиб келиб яшай бошлади. Марямжон опа Берлинда ўқиган пайтларида ҳамширалик курсини ҳам тугатган экан. Худди шу нарса унинг қишлоқда табобат ходими сифатида фаолият кўрсатишига асос бўлди. У ўзи севган касбида ишлашдан маҳрум қилинганига қарамасдан, ҳамширaликни чин ихлос ва ғайрат билан адо эта бошлади. Марямжон опа шароитнинг оғирлигини писанда қилиб ўтирмасдан шунчалик берилиб ишлардики, унинг бардошига, матонатига бутун қишлоқ аҳли ҳам тан берарди...

... Устига устак ўша вақтларда врач умуман бўлмаганлиги сабабли Марямжон опанинг ўзи врач ҳам, ҳамшира ҳам эди. Якка ўзи бир неча чақирим узоқликдаги ишхонасига, беморлари олдига, қишлоқнинг олис бурчакларига, қўшни қишлоқларга эринмасдан қатнарди. Ўша даврда кўз касаллиги, юқумли ич касаллиги, шунингдек, бошқа турли касалликлар анча тарқалган эди. Шу боисдан Марямжон опанинг бир соат ҳам дам олишга вақти бўлмас, бир неча кунлаб уйига келмасдан ишхонасида, беморлари олдида қолиб кетар эди...»

Марям Султонмуродованинг ўзи ҳаётининг сургундан кейинги йилларини бундай хотирлаб ёзган:

«1954 йилда яна ўз элимга қайтиб келдим. Бу сафар ўз қишлоғим Қорамонда ишлай бошладим. Во дариғ, буни қарангки, бу ерда ҳам баъзи бир одамлар менинг устимдан кулишиб, бир-бирига «у Ватан хоини», деб пичирлашиб қўйишарди. Мен ўша пайтларда гарчанд ўз вужудим билан бу ҳаракатларни кўриб-сезиб турсам-да, ҳаммасини ичимга солиб, уларга биронта ҳам сўз бермасдим. Менга ёмон кўз билан тикилувчи ўша инсонларга ўзимнинг қандай инсон эканлигимни, хаста беморларга шифо бахш этиш каби холис хизматим билан исботлаб беришга ҳаракат қилардим. Чунки, ўша пайтларда ўз дардидан халос бўлган беморлар кўзидаги миннатдорчилик туйғулари мени барча ҳақоратлашлардан гўё тумордек асраб турарди...

... Мени бир куни давлат хавфсизлик қўмитасига чақириб қолишди. Улар менинг таржимаи ҳолим, қариндош-туққанларим, ҳамкасбларим ҳақида маълумот ёзиб беришимни сўраб қолишди... Бу сирли қизиқишлар менга яна ўша даҳшатли кунларимни қайтадан тирилтираётгандек, юрагим ишончсизлик ва умидсизлик туйғуларига ғарқ бўлиб, ўзимни яна ёмон сеза бошлаган эдим.

Ҳамкасбим Нюнникова Сталинани чақиришиб, ундан мен ҳақимда маълумот олишибди. Нюнникова ушбу воқеадан сўнг менга худди хўжайинлардек муомала қиладиган бўлиб қолди...

...Ўртоқ М. билан учрашдим. У менга: «Қўлимизда француз тилида ёзилган мактуб бор. Мактубдаги ёзувлар сеникига ўхшаб кетади», деди синчковлик билан. Шу пайт негадир хаёлга толиб қолдим. Қандай аянчли ва кулги қистайдиган сўзлар бу. Балки, уларнинг бу усуллари менга азоб бериш учун навбатдаги ўйлаб топишган болаларча ўйинлари бўлмасин, тағин.

Турли хил хаёллар бошимда ғужғон ўйнайди. Ҳанузгача сабабини топа олмасдан юрагим ўртанади. Менга ҳамкасбларимнинг ҳаммаси ҳукмронлик билан муомала қилишади. Мен эса уларга фақат сукут сақлаш билан жавоб бераман. Ҳаттоки мактабда ҳам аҳвол шу. У ерда ярим ставкада ҳамшира бўлиб ишлайман. Абдуллин мендан бир зум ҳам кўзини олмасдан кузаттани-кузаттан. Унинг кузатишлари жонимга ҳам тегиб кетди. Ундан қўрқиб қолгандим. Негаки, у менинг ортимдан тинимсиз равишда пойлоқчилик қилиб, кўчадами, магазиндами, мактабдами, ишқилиб қаерга борсам ҳам мени кузаттани-кузаттан. Бу ҳақда ўзига айтганимда у ҳаттоки тонмади ҳам.

Наҳотки, мен шунчалик хавфли жиноятчи бўлсам? Наҳотки, бу одамлар менинг ҳар бир қадамимни санаб, ортимдан пойлоқчилик қилиб юришибди? Шунчалик ҳақоратлашлар ва ишончсизликларнинг охири бормикан ўзи?!.

...Мен ҳам тирик инсонман. Мен ҳам барча инсонлар қаторида қувноқ ҳаёт кечиришни истайман. Ахир мен собиқ Совет давлати учун ўзининг деярлик умрини ҳаёт курашларида жонфидо қилган ночор бир аёлман-ку! Наҳотки, ҳеч бир кимса менинг бу соф туйғуларим билан ҳисоблашишни истамаса?..

Айтинглар, азиз ва раҳмдил одамлар, менинг гуноҳим нима?!»

Марям Султонмуродова ана шундай совуқ кўзларнинг доимий назорати остида яшади. Улар Совет давлати бизга Марям Султонмуродова каби «халқ душманлари»ни тинмай кузатиб юришни ишониб топширган, уларнинг ҳар бир қадами, ҳар бир сўзи ҳақида маълумот бериб туриш бизнинг ватанпарварлик бурчимиз, деб ўйлашди. Аммо улар Марям Султонмуродова сингари асл инсонларнинг қонини ичган, асабини кемирган, эркин ҳаёт ва эркин фикрнинг, кишилар шодлик ва қувончи, бахт ва саодатининг душманлари эдилар. Агар Совет давлати шундай кишиларни урчитмаганида Марям Султонмуродова журналист, таржимон ва ёзувчи сифатида халқимиз ва маданиятимиз равнақи йўлида завқ билан, илҳом билан қайнаб ижод қилган бўларди.

У ҳеч нарсага, ҳатто ўзини камситишларига қарамай, қанчадан-қанча кишиларга меҳр узатиб, қанчадан-қанча кишилар дардига малҳам бўлиб яшади.

...Марям ая «Саодат» журналини қўлидан қўймаган ҳолда бир неча дақиқа кўзларини юмиб, хаёлга ботди. У балки шулар тўғрисида ўйлагандир. Балки, унинг меҳршафқатига муҳтож бўлиб турган бемордан хабар олиш кераклиги ёдига тушгандир. Балки, отаси ҳақида, Хоразмнинг яқин тарихи ҳақида ёзмоқчи бўлган асари унинг хаёллари ипини олис-олисларга тортиб кетгандир...

Тўхтанг, Марям опа ниманидир пичирламоқда. Унинг лаблари қимирлашидан билдим. У чамамда, Ойдин Ҳожиеванинг ўша, жароҳатли қалбига малҳам бўлиб қуйилган сатрларини такрорламоқда:

...Инсон шундай бир юлдуз,

Изсиз кетмас ўчса ҳам.
Ҳаётдан, муҳаббатдан
Нишон бўлиб қолар у.
Ҳеч бўлмаса, бир қалбда
Армон бўлиб қолар у...

Бу дунёдаги роҳат ва фароғат боғларида эмас, аксинча, адолатсизлик ва ноҳақлик водийсида яшаб, ўн гулидан бир гули ҳам очилмасдан хазон бўлган Марям Султонмуродова 1972 йилда абадий уйқуга кетди.

Шояд, унинг руҳи бу дунёда чеккан азоблари учун у дунёда, Аллоҳнинг даргоҳида, илоҳий ором оғушида яшаётган бўлса...

Психологик тестлар

КАСБГА ЛАЁҚАТ ДАРАЖАСИ

Профессиограмма — бу газетамиз ўқувчилари учун янги тушунча бўлиши мумкин. Уни билиш зарур. У касбга қўйиладиган талаблардан келиб чиқувчи шахсга хос билим, малака ва кўникмаларнинг уйғунлашган йиғиндисини англатади.

Дастлабки профессиограмма қуйидаги тарзда тузилади: психик функцияларнинг кўрсаткичлари санаб ўтилади, экспертлар гуруҳи ушбу касб фаолиятига нисбатан қандай функциялар зарурлигини аҳамиятлилиги даражасига боғлаб (кам, ўрта, юқори даражадаги кўрсаткичи бўйича зарур — зарур эмас деб) белгилаб боришади. Сўнг, экспертлар фикрига кўра муҳим деб топилган сифатлар танлаб олинади.

Мисол учун, локомотивлардан фойдаланиш бошқармаси долзарб муаммоларини ўрганишдан олинган натижаларга кўра ва кадрлар бўлимининг ишчилар қўнимсизлиги ҳақидаги маълумотлари асосида иккита мутахассислик бўйича дастлабки профессиограммалар ишлаб чиқиш мақсад қилиб қўйилди. Булар — локомотив машинисти ва ҳаракат составини таъмирлаш бўйича мутахассис. Эътиборлиси шуки, шу пайтгача бу касб ўринлари бўйича касб талаблари ишлаб чиқилган ва унда мутахассис нимани билиши керак, нималарни қила олиши кераклиги ҳақида ёдномалар мавжуд. Лекин бу касб эгаси инсон сифатида қандай бўлиши керак, қандай психологик ва ижтимоий хислатларга эга бўлиши керак, деган саволларга жавоб назардан четда қолиб кетарди.

Локомотив машинисти ва ҳаракат составини таъмирлаш бўйича мутахассис касблари юзасидан профессиограммалар тайёрлашда шу касблар учун зарур деб ҳисобланган тахминий 55 та шахсий хислатлар рўйхати тайёрланди. Рўйхат экспертлар гуруҳига таклиф этилди ва улардан локомотив машинисти касб эгаси ўз меҳнат фаолиятини муваффақиятли бажариши учун қандай сифатларга эга бўлиши керак, деган саволга жавоб тайёрланди.

Касбга лаёқатни аниқлашда психологик тавсифномалар — психограммалар ҳам ўз аҳамиятига эга. Персонални бошқаришга оид адабиётларда психограммага қуйидагича таъриф берилади: «**Психограмма** — профессиограмманинг асосий қисми бўлиб, унда инсон ушбу касбни муваффақиятли бажариши учун қандай зарур сифатларга эга бўлиши кераклиги аниқланади». Ушбу келтирилаётган касб психологик тавсифномалари тадқиқотимизга маслаҳатчи тарзида таклиф этилган психологлар ёрдамида тузилган. Унга кўра, айтайлик, локомотив машинисти локомотивлардан фойдаланиш цехида ишлаб, мавжуд прогрессив жараёнларни ўрганиш асосида поездларни моҳирона бошқариш, маневр ишларини бажариш, Ўзбекистон темир йўлларида техникавий фойдаланиш қоидалари ва бошқа йўриқномалар, буйруқлар, кўрсатмалар талабига кўра ҳаракат хавфсизлигини тўла таъминлай олиши шарт. Машинист фаолияти диққатни бир жойга тўплаш, узоқ вақт чалғимаслик ва бегона таъсирларга берилмаслик, бир вақтнинг ўзида бир нечта механизмларнинг меъёрда ишлаётганини кузатиш, яъни диққатнинг тақсимланишини талаб қилади. Ушбу фаолият хотиржам ва аниқ иш юритувчи шахсларга хос бўлиб, мутахассис ўз ишини етарли даражада яхши билиши ва ўзига ишончи бўлиши керак. Аниқ ва ишончли ҳаракатлар эса инсон ўз устида тинмай ишлаши ва катта тажриба асосида пайдо бўлиши мумкин. Шунинг учун, бундай касб эгаси малака оширишга хоҳиши бўлган, ўрганишга сабр-тоқатли, касбига қизиқувчан ва ўз ишига меҳр қўйган одам бўлиши керак. Машинист фаолияти бир жойда ўтириб олиб бориладди, ҳаракат кам, бу эса ушбу касб эгасидан шу талабларга мос келишни тақозо қилади.

Аниқланишича, локомотив машинисти касби учун энг катта қийматга эга хислатлар гуруҳи «Меҳнатга муносабатни англатувчи хислатлар» бўлиб, унинг қиймати 4,8 га тенг. Ундан кейин, иккинчи аҳамиятли гуруҳ, яъни «Меҳнат жамоасига, ташкилотга муносабатни кўрсатувчи хислатлар» гуруҳи 4,75 қийматга эга бўлди. «Касб ва малакаларни шакллантиришга мойиллик» гуруҳига кирувчи хислатлар эса 4,5қийматида баҳоланди ва ўзининг аҳамиятли кўрсаткичга эга эканлигини сақлаб қолди. Кейинги гуруҳга кирувчи мутахассислик хислатлари «Ўзгаларга муносабатни кўрсатувчи хислатлар» деб номланиб, бу гуруҳдаги хислатлар частотаси баҳоланиши натижасида олинган қиймат 4 га тенг бўлди. Ва ниҳоят, бешинчи гуруҳ «Шахсий хислатлар» деб номланиб, унга шахснинг ўз-ўзига муносабатидан келиб чиқувчи хислатлар рўйхати киритилди. Экспертлар баҳолари натижасига кўра, охирги гуруҳга кирувчи хислатлар бу касб доирасида ўзининг унчалик аҳамиятига эга бўлмай, 3,9 қийматли кўрсаткичга эга бўлди.

Ходимнинг психологик талабларга риоя қилиши муҳимлиги масаласини кучайтирувчи омиллар ҳам мавжуд. Шулардан бири ушбу корхонанинг ички тартиби, меҳнатни ташкил этиш хусусиятидир. Масалан, таҳлил этилаётган корхона ва мутахассислик бўйича фаолият шундай хусусиятга эгаки, ташкилотда бир сменада 12 соат давомида меҳнат қилинади. Албатта, бундай муддат давомида чарчаш ҳолатининг намоён бўлиши ва унинг оқибатлари эҳтимоли ошиши мумкин. Шунинг учун мутахассисларнинг узоқ вақт давомида ишлай олиши каби психофизиологик кўрсаткичлар, чарчоқ тушиши давомида функционал ҳолатлар ўзгариши эгри чизиғи таҳлил этилиши ва касбга қўйилувчи талаблар билан уйғунлаштирилиши керак.

Ойбек СОДИҚОВ,
ДЖКА «Олий бизнес мактаби» тингловчиси.

Яширин агентнинг ҳаёти

Қочишга улгурган мухторият тарафдорлари бутун ўлкага ёйилиб, Шўроларга қарши қуролли отрядлар ташкил қила бошладилар.

Муҳаммад Аминбекнинг йигитлари Қорадарё бўйида қизил аскарларнинг «Новгород» деб аталган отрядига дуч келдилар. Жанг кескин ва шиддатли бўлди.

Ўсарқул қиличбозлик жангида беш-ўн рақибини отдан қандай қулатганини ҳам сезмай қолди. Бу жангда «Новгород» отряди батамом қириб ташланди. Ҳеч ким асирга олинмади. Пулемёт ва 850 милтиқ ғолиблар ўлжаси бўлди.

Бу ғалаба Муҳаммад Аминбекка шуҳрат келтирди. У Мадаминбек номи остида машҳур бўлиб кетди. Катта-кичик тўдаларнинг бошлиқлари ҳар тарафдан унинг ҳузурига кела бошлашди. Қўқондан Кичик Эргаш ва Исломқул, Олтиариқдан Тўйчи, Аравондан Холхўжа, Асакадан Шокирхўжа ва Аҳмад полвон, Намангандан Омон полвон, Ашовадан Раҳмонқул, Марғилондан Оллоёр, Ёзёвондан Юсуф полвон каби қўрбошилар уни якдиллик билан ислом қуролли кучларининг бош қўмондони-амирлашкар деб эълон қилишди.

Мадаминбек барча қўрбошиларни бир мақсад йўлида бирлаштирмоқчи бўлди. У ислом байроғи остида мустақил Туркистон жумҳуриятини барпо этмоқда эди. Ўсарқул унга хайрихоҳ бўлса ҳам, лекин Шўро ҳукуматининг мақсади кўпроқ дилига яқин эканлигини сезар, Туркистон мухториятининг ҳалокати кўзини очган эди. Миллий бирлик эмас, синфий бирлик устун. Камбағалларга ер-сув ваъда қилган шўро ҳукуматининг шиори мухторият кўзлаган миллий бирликка қараганда жозибадор ва деҳқонлар дилига яқин эди.

Куч шўролар тарафида эканлигини жангу-жадаллар давомида у аниқ ҳис қилди. Бир куни қишлоғига отасини кўргани ўтганида устози Сафарбек билан ана шу ҳақда узоқ гаплашди.

Сафарбек оғир бетоб, тўшакда ётган бўлса ҳам, ўзини тетик тутарди.

—Ҳа, ўғлим, сен ҳақсан. Куч шўролар тарафида. Қум йиғилиб тош бўлмас, деганларидек, пароканда халқимиз ҳали бери бирлашолмайди. Эсингдами, Бухорода бир ўлимдан қолиб Андижонга борганим? Кароматли эшон қўзғолони бостирилгандан сўнг Туркияга қочиб ўтишга муяссар бўлдим. Қўлимда пул йўқ, ночор Истамбулда амал-тақал тирикчилик қилиб юрганимда бир турк менга навкарлик хизматини таклиф қилди. Рози бўлмай иложим қанча? У махфий хизмат амалдори экан. Хуллас, ёш турклар даврасида ўн йилча умрим ўтди. Улар бизнинг жадидлардек она юртлари равнақи учун курашаётган фидокор одамлар эди. Мен кўп ўқидим, ўргандим. Ниҳоят, уруш бошланган йилда мени махсус топшириқ билан Туркистонга жўнатишди. Туркиялик қондошларимизнинг Туркистонда мустақил Ислом жумҳурияти учун курашаётган жадидларга ёрдам кўрсатишга оид топшириқларини бажардим. Йўқ, ўғлим, мен жосус бўлмадим. Бу гапларни, бу сирни нега сенга айтганимнинг сабабини ўзинг биласан. Исбот учун бир мисол келтираман, ўғлим. Сен билан чарм камзулли киши ўртасидаги алоқачи отанг Ҳамроқул эканлигини қишлоқда мендан бўлак ҳеч ким билмайди. Бу сирни мен ўзим билан гўримга олиб кетаман...

(Давоми. Боши ўтган сонларда).

Ўсарқул ҳайрат ва даҳшат ила Сафарбекнинг гапларини тинглар эди. Рус разведкасини неча йиллардан бери лақиллатиб келган устозига тан берди.

— Сен ўша чарм камзулли кишига ишонаверма. Худди мендек иш тут.

Эртасига Сафарбекнинг жони узилди. Ўсарқул унинг жасадини тупроққа узатди. Устози нега оила қурмаганига у эндигина тушунди.

Ўсарқул Ғўрбува қишлоғида бўлган машҳур қўрбошилар кенгашида устозининг дўсти Убайдулла Асадуллахўжани учратганда қарзини узади...

— Соғ-саломат кўришганимизга шукур, — деди Убайдулла уни қучоқлаб. — Минг афсуски, Сафарбек бу кунларга етишолмади.

Ўсарқул унинг кўзларига қалқиган ёшни кўрди. Қўрбошилар қизиқиш билан уларга қараб қолишди. Мадаминбек қўлини Ўсарқулнинг елкасига қўйди.

— Биласизми, бек, бу йигит қиёматли иним Ўсарқул, — деди Убайдулла кўз ёшларини артиб. — Туркистоннинг келажаги.

— Ўсарқул эмас, Ўсарбек, — кулди Мадаминбек. — Понсоднинг жасоратини ўз кўзим билан кўрганман. У қул эмас, балки бугундан эътиборан бек! Ислом лашкари сиздек беклари билан ҳар қанча фахрланса арзийди, Ўсарбек.

— Шундоқ фидойилар атрофингизда бўлса, сира чакки бўлмайди, бек, — деди ғурур билан Убайдулла.

Ғўрбува қишлоғи оқсоқолининг ҳовлисида тузалган қуюқ дастурхон устида суҳбат бошланди. Бўлғуси ҳаракатлар дастури белгилангач, Мадаминбекнинг ҳарбий маслаҳатчиси полковник Корнилов сўз олди.

— Жаноблар! — деди у тантанавор оҳангда. — Мен сизларга ажиб бир хушхабар айтмоқчиман. Россиянинг олий ҳукмдори адмирал Колчак зоти олийлари Ислом лашкари амирул умароси Мадаминбек жаноби олийларига полковник унвонини бердилар. Рухсатингиз билан ул буюк зот юборган ёрлиқ ва олтин погонларни топширай.

Мадаминбек Корнилов туҳфаларини қабул қиларкан, яқин сафдошлари орасида турган Кўршерматнинг кўзларида чақнаган ҳасад ўтини кўрди.

— Адмирал жаноби олийлари марҳаматидан бағоят сарафрозман, жаноб полковник. Лекин мен Ислом лашкари қўмондони сифатида ана шу олтин погонларни жасур лашкарбошим Шермат ғозига топширсам.

Шермат ғози икки букилиб таъзим қилганча Мадаминбекнинг этакларини ўпди.

— Табриклайман сизни, полковник Шермат ғози!

— Қулингизман, бек!

Кўршермат ялтоқланиб Мадаминбекка яна таъзим бажо келтирди.

— Аҳли жамоа!

Барча давра тўрида ўтирган европача кийинган, хушбичим, ўрта ёшлардаги кишига диққат қаратди.

— Мен сизларга бир гап айтмоқчиман, — у ўрнидан туриб барчага диққат билан кўз югуртирди. — Буюк Британия фуқаросиман. Каминанинг ўзбек тилида равон гапиришига ажабланманг. Мен соҳибқирон Амир Темур, жаннатмакон Бобур асарларини ўқиб, Шарққа меҳр қўйган савдогарман. Шундай буюк жаҳонгиру алломаларни етиштирган Турон элига ҳурматим бағоят баланд. Биз, инглизлар, Ҳиндистонда Бобур Мирзо авлодларини отиб ташлаб мудҳиш хатога йўл қўйганимизни тушуняпмиз. Аслини олганда, ҳақиқатни айтганда биз, инглизлар Андижон юртидан чиққан Бобур Мирзо ва унинг авлодлари Ҳумоюн ва буюк Акбар, Жаҳонгиршоҳдек муҳташам бинолар бунёд эта олмадик. Мен оддий савдогарман. Шу нуқтаи назардан туриб сизларга очиқ фикримни баён этмоқчиман.

Эй, Туркистоннинг мулкдор аҳли! Тушунинг. Рус банкирлари ва саноатчилари худди айиқнинг ўзи. Улар ҳеч қачон чинакам савдогар бўлган эмас. Улар бозор нималигини билишмайди. Ленин большавойларни савдо қилишга чақирган. Бу беҳуда эмас, жаноблар! Аммо большавойлар бунинг мағзини чақишга қодир эмас! Улар савдо-сотиқ нималигини билмайди. Узр, жаноблар! Гапни чўзиб юбордим, Буюк Британия савдо-сотиқ борасидаги ўз манфаатларини кўзлаб Туркистонда мустақил, рус большавойлари иштирокисиз мустақил давлат тузилишидан манфаатдор ва бу ишга ўз олтинини ва қурол-яроғларини зинҳор аямагай!

Ўсарбек Ғўрбувадаги мажлисдан сўнг кўп воқеаларни кўрди. Яна кўп жумбоқларга дуч келди. Содир бўлаётган воқеаларнинг барчаси ҳам унга тушунарли эмас эди. Ислом лашкарларининг фаолияти ва Қизил Армия ишлари ҳам барчаси у ўйлагандек оддий эмас эди. Миллий озодлик ҳаракатини байроқ қилган навкарлар мусулмонларни ҳам таламоқда. Қизиллар эса босмачи деб бутун-бутун қишлоқларга ўт қўйишади. Ким ҳақ? Қуруқ қатори ҳўл ҳам ёнмоқда. Шунда беихтиёр Сафарбекнинг васиятомуз ўгитларни эсларди.

ТУЗОҚ

Ўсарқул терговчининг навбатдаги саволини ҳам осойишта тинглади.

—Қозоқбойнинг ўнг қўли сифатида қилинган жиноятларга иқрормисан?

Ўсарқул индамай, Андижон турмасидан қочиб, қай тариқа Мадаминбекнинг собиқ қўрбошиси Қозоқбой ҳузурига келганини эслади.

—Ўсарбек! Қадамингизга ҳасанот. Боплаб қочганингизни билдик. Ўринбосарим сифатида ишга киришаверинг.

Қозоқбой шундай дея олдида қўл қовуштириб турган йигитни кўрсатди.

—Қизиллардан элчи бу. Ўзингиз гаплашаверинг. Бир хумордан чиқинг.

Қозоқбой шундай дея меҳмонхонасига кириб кетди.

Ўсарбек қаршисидаги кишига диққат билан разм солди. Икки юзи қип-қизил. Тўқ яшагани шундоқ кўриниб турибди.

—Мен қизил комиссар сифатида элчи бўлиб келдим, понсод жаноблари. Кунларингиз битган. Яхшиси бизларга таслим бўлинг. Гап шундай...

Ўсарбек сукут сақлаб унинг сўзларини тинглади. Кейин орқасидан юришни имо қилиб, ташқарига чиқди.

Гулхан атрофида ўтирган қуролли навкарлар ҳурмат билан ўрниларидан туришди.

—Қани, комиссар, йигитларимизга бир ваъз айтчи. Ҳа, айтганча, отинг нима?

—Расулжон, понсод жаноблари.

—Қани, айт-чи, Расулжон, сен бизларга қандай ҳаёт ваъда қиласан? Агар Фрунзега таслим бўлсак...

Расулжон ютиниб, атрофга боқди. Навкарлар унга қизиқишиб қарашди.

—Ҳамма тенг яшайди. Бола-чақа, қозон-товоқ ўртада бўлади.

—Во ажаб!

—Во дариғ!

Расулжон жўшиб давом этди.

(Давоми бор)

МАФКУРАВИЙ ҚОЛИПЛАРДАН ВОЗ КЕЧИБ

ХХ асрнинг 90–йилларида Фитрат драмалари ва қатор романлар поэтикасига бағишланган тадқиқотлар юзага келди, адабиётшуносларнинг янги авлоди ҳам шаклланди. Ҳ.Болтабоев, Б.Каримов, Д.Қуронов, А.Улуғов каби тадқиқотчиларнинг фаолияти диққатга сазовор.

Д.Қуроновнинг «Чўлпон насри поэтикаси» (Тошкент, «Шарқ», 2004. Масъул муҳаррирлар: профессор О.Шарафиддинов ва профессор У.Норматов) монографияси кейинги даврнинг энг салмоқли тадқиқотларидан бири сифатида эътироф этилмоқда. Бу тадқиқот Чўлпон насрининг назарий–структурал таҳлилига бағишланган. Монографияда адиб насрида ҳаётни бадиий тасвирлаш тамойиллари, ҳикояларининг жанр хусусиятлари, «Кеча» романининг ўзига хос жиҳатлари, муҳит ва характер, психологик таҳлилнинг драматургик усуллари, романда эпик, драматик ва лирик унсурлар муносабати, сюжет қурилиши ва композицион бутунлик каби масалалар синчиклаб ўрганилган.

Тадқиқотчи ХХ аср бошида майдонга келган жадидчилик адабиётининг эстетик тамойилларини аниқлайди ва Чўлпон ижодини мана шу эстетик тамойиллар нуқтаи–назаридан таҳлил этади. Д.Қуронов Чўлпоннинг илк ҳикояларига муносабат билдирар экан, улардаги персонажлар «ўзларининг характер мантиқидан келиб чиқиб эмас, ёзувчи кўрсатмаси билан ҳаракат» қилишини қайд этади. Чунки жадидчилик ҳаракатининг фаолларидан бири бўлган Чўлпон қаҳрамонлари характерини «уларнинг жадидчилик ғояларига қай даражада мувофиқлигидан келиб чиқиб белгилайди». Бу эса ҳикояларнинг бадиийлигига путур етказади. Аммо олимнинг уқтиришича, бу камчилик Чўлпоннинг маҳорати етишмаслигидан эмас, балки давр тақозо этган, ижодкор ўзи истаган «ғоявий–маърифий дидактиканинг олдинги ўринга чиққани билан ҳам изоҳланиши лозим». Шу боис илк насрий асарларида «жадидчилик ғояларини оммага сингдириш ғояларини кўзлаган» Чўлпон тасвирлаш эмас, атайлаб тавсифлаш йўлидан боради.

Демак, Чўлпон ҳикоясидаги бадиий хусусиятлар бошловчи адибнинг тажрибасизлиги ёки маҳорати етишмаслигидан эмас, балки энг асосийси, миллатни уйғотиш, жадидчилик ғояларини тарғиб қилиш истагидан келиб чиқади. Ваҳоланки, шу пайттача Чўлпон ижоди бўйича тадқиқот олиб бораётган адабиётшунослик бундай ҳолни тилга олмаган эди.

Шунингдек, Чўлпоннинг «миллатнинг равнақи йўлида хизмат қиладиган» адабиёт яратиш истаги адиб ижодида ўзига хос маёқ вазифасини бажарганлигини қайд этар экан, Д.Қуронов адабиётнинг ижтимоийлашуви ҳодисасини фақатгина шўро адабиёти билан боғлаш тўғри эмаслиги, бунинг яна бир сабаби тарихий зарурият билан изоҳланишига эътибор қаратади.

«Чўлпоннинг кичик насрий асарлари жанр хусусиятлари»ни ўрганиш жараёнида муаллиф шу пайтгача алоҳида жанрлар сифатида тадқиқ этиб келинган ҳикоя, новелла ҳамда фельетон атамаларига аниқлик киритади. Жумладан, адабиётшуносликда «Қурбони жаҳолат», «Доктор Муҳаммадёр» ҳикояларининг жанр хусусиятлари юзасидан билдирилган турли қарашларга якун ясаб, «Чўлпон асарлари жанрини белгилашда унинг ташқи шаклий белгиларидан эмас, ички табиатидан келиб чиқиш» зарурлигини таъкидлайди. Бунинг учун Европа адабиётшунослигидан асосли мисоллар келтиради. Мунаққид Чўлпоннинг кичик насрий асарлари «ҳикоя, насрий шеър ва достон, этюд, очерк ва сафарнома каби жанрлардан ташкил топган» деган хулосага келар экан, адиб асарларининг жанр хусусиятини белгилаш тамойилини «20–йиллар адабий–назарий тафаккуридаги жиддий бурилиш» натижаси сифатида баҳолайди. Д.Қуронов Чўлпон ҳикояларини композицион жиҳатдан таҳлил қилар экан, воқеанинг тасвирланиши, ҳикоя қилиниши ва юқоридагиларнинг аралаш ҳолда қўлланилиши, яъни синтетиклиги жиҳатидан уч гуруҳга ажратиб тасниф қилади. Айниқса, Чўлпон ҳикоялари драматик ва новеллистик хусусиятлар йиғиндисидан иборат эканлиги ҳақидаги фикрлар диққатга сазовор бўлиб, «Нонушта» ҳикоясининг адабиётшунослигимизда илк бор «пьеса–ҳикоя» (Р.Уэллек, О.Уоррен) дея баҳоланиши ўзини оқлайди.

«Чўлпон кичик насрий асарларида тагмаъно қатлами» фаслида олим, аввало, ҳар бир ҳикояда айтилмоқчи бўлган асосий ГАПни аниқлаб олади. Кейин шу гапни тўлдирадиган , бойитадиган матн парчалари, ибораларни аниқлайди. Д.Қуронов «коммуникация воситаси» бўлган асарнинг макро ва микроструктурасидаги барча унсурларни жуда яхши билади, уларнинг қаерда ва қандай функция бажаришини аниқлайди. Сўз ёки гапнинг тилшуносликдаги вазифасидан келиб чиқиб, адабиётшуносликдаги ўрнини белгилайди.

Герменевтикада систем бутунлик деганда бутунни қисм, қисмни бутун орқали англаш тушунилади. Бу эса герменевтика – тушуниш назариясининг асосий тамойилларидан бири ҳисобланади. Умуман, муаллиф Чўлпоннинг сафар таассуротлари натижасида пайдо бўлган шеърларини шу нуқтаи–назардан таҳлил қилади ва зоҳирий ҳамда ботиний маъно

Нафосат дунёси

қатламларининг, яъни символистик унсурларнинг фақат контекстдагина англаниши мумкинлигини қайд этади.

Муаллиф «Кеча» романининг поэтик хусусиятлари»га бағишланган бобда эпик турнинг ўзига хос тенденцияларини белгилаб, шеър, очерк, мақола бугуннинг гапи, роман кечаги куннинг таҳлили бўлиши керак, дея эътироф этади ва роман жанрининг бош фазилатини белгилайди. Маълумки, роман ижодкорнинг ички эҳтиёжи маҳсулидир. Қачонки ижодкор ўз даврининг сиёсатидан, ўз тасавуридаги идеалдан қониқмаса ёки рози бўлса, ана шу туйғуларини акс эттириш учун романга мурожаат қилади. Масалан, «Кеча ва кундуз» Чўлпоннинг «жамиятнинг муайян босқичдаги ҳолатидан «қониқмаслик» ёки унга нисбатан «исён» натижаси ўлароқ яратилган». Бу ижодий жараённинг ижтимоий илдизидир. Демак, ҳар қандай асар (у ҳикоями, қиссами, романми ёки шеърми – барибир) адибнинг ўқувчига бирор ГАП айтиш истаги туфайли пайдо бўлади.

Тадқиқотчи Чўлпоннинг ўзи тасвирлаётган ижтимоий ҳодисаларнинг туб илдизини чуқур англаб етган мутафаккир адиб эканлигини оча олган. Бу эса Чўлпоннинг романда «ҳаётни бадиий тадқиқ этиш (воқеликни инсон руҳияти орқали идрок этишга интилиш) ва бадиий воқеликни шакллантириш (драматик унсурлар салмоқдорлиги) принциплари»ни қўллаш билан жаҳон романчилиги анъаналарига яқинлашганлиги, ўзбек романчилигида новаторлик кўрсатганлигини тасдиқлайди.

Муаллиф «Кеча»ни ўзбек насридаги илк ижтимоий–психологик роман сифатида баҳолар экан, ушбу романнинг пайдо бўлиши ҳамда Мирёқубнинг «шахс сифатида шаклланиши»ни рус адабиёти, жумладан, Л.Толстой асарлари ҳамда З.Фрейд таълимоти таъсири билан изоҳлайди.

Муаллиф «Кеча» структурасида эпик, драматик ва лирик унсурлар муносабати» хусусида фикр юритар экан, асарнинг макроструктурасини бўлак–бўлакларга ажратиб, ҳар бирининг асар организмидаги ўрни, вазифаси нимадан иборат эканлигини тушунтириб беради. Бадиий нутқ поэтикасининг янги қирралари очилади.

«Кеча»нинг композицион бутунлиги масаласига доир мулоҳазалар билдирилган сўнгги бобда Д.Қуронов Чўлпон асарларини, айниқса, романини жаҳон адабиётшунослигининг энг сўнгги ютуқларидан яхши хабардор киши сифатида тадқиқ этади.

Олим романни «Зеби микросистемаси», «Мирёқуб микросистемаси»га бўлиб таҳлил этадики, бу ўқувчига асарни янада мукаммалроқ тушуниб олишга ёрдамлашади.

Шу билан бирга ишнинг маъқул жиҳатларидан бири шундаки, муаллиф Чўлпоннинг Европа адабиётидаги энг яхши фазилатларни ўрганишини бизда одат тусига кириб қолган бирон ёзувчининг нусхакашига (А.Қаҳҳор ўзбекларнинг Чехови сингари – ***изоҳ бизники***) айлантириб қўйиш йўлидан бормайди. Чўлпон Ғарб адабиётининг тажрибаси ва фазилатларини ўзбек миллий материалида синаб кўриш учун уларга онгли равишда ижодий ёндашганлигини алоҳида таъкидлайди.

Хуллас, Чўлпон насрининг поэтик хусусиятларига бағишланган мазкур монография кейинги давр адабиётшунослигида Чўлпон ижоди ва маҳоратининг қирраларини кашф этган, адабиётшунослигимизда бадиий асарни алоҳида система сифатида, яъни «хусусий поэтика» нуқтаи назаридан ўрганишни тадбиқ этганлиги билан аҳамиятлидир.

Йўлдош СОЛИЖОНОВ,
Филология фанлари доктори,
Зокир РАҲИМОВ,
Филология фанлари номзоди.

Далаларда қизғин меҳнат нафаси,
Қувноқ ялла тутар пахтазорларни.
Бор бўлсин юраги пахтадек юмшоқ,
Ўзбекнинг оққўнгил пахтакорлари!

Миллий спорт тарихидан

ВАТАН ВА ДЎСТ ЁДИ ЎЧМАС

Шукроналар бўлсинки, оталаримиз орзулаб етолмаган замонда яшаш бизга насиб қилди. Улар шундай дориломон кунларни кўрмай кетишди.

Собиржон Мамадалиев эл ардоғидаги одамлардан бири эди. У 1912 йилда Марғилон шаҳрининг «Ширмонпазлик» маҳалласида таваллуд топган. Иш фаолиятини 1928 йилда «Ипак ишлаб чиқариш» корхонасида чилангарликдан бошлаган эди. Бу инсонни кўрган–билганлар ҳамиша яхши гаплар билан эслайдилар. II жаҳон уруши қатнашчиси Мамаюнус ака Фозилов дўсти С.Мамадалиевни шундай хотирлайдилар:

– Собиржон ўз замонасида илғор, фидойи, янгиликка интилувчанлиги билан бошқалардан ажралиб турарди. Спортга ҳам жуда қизиқарди. Шунинг учун ишдан бўш пайтларида маҳаллий миллат вакилларини спортнинг барча турларига жалб қилиб, футбол, енгил атлетикага ўргатган. Сидиқжон Исоқов ва Қумрихон Содиқовалар спортнинг енгил атлетика тури билан шуғулланишган. Улар ўша вақтда Россияда ўтказилган спорт мусобақаларида яхши ўринларни эгаллаб, Москва физкультура парадида қатнашиб, Кремль зиёфатида бўлганлар.

Собиржон Ўзбекистонда 1936 йили илк бор тузилган «Қизил атиргул» («Красная роза») футбол жамоасига асос солганлардан бири. Бу жамоага ўша даврда Мусо Хўжаев мураббийлик қиларди–лар. Собиржон ака билан шу командада бир маҳаллада катта бўлган ўртоқлар Абдуллажон, Мадаминжон, Исоқжон, Маҳмуджон, Ҳоживой ака ва камина биргаликда 1941 йилгача шаҳар бўйича тўп сурдик. Биз катта муваффақиятларга эришдик. Кейинчалик Собиржон ака ўйингоҳ директори бўлиб ишладилар. Ҳарбий хизматга чақирилгунга қадар ўзбек миллий футболининг ривожига муносиб ҳисса қўшдилар.

1941 йили II .жаҳон уруши бошлангач, ҳарбий хизматга чақирилган Собиржон командирлар тайёрлаш курсини туғаллади. У 1942 йил «Ўзбек дивизияси»ни 8 ой мобайнида «Қалъача» ва «Саткак» даштларида ҳарбий тайёргарликдан ўтказиш ишида ҳам фаоллик қилди. 17–28 август кунлари урушга отландик. Тиш–тирноғи билан қуролланган «СС» дивизиясига қарши жанглар осон кечмади. Сталинград остонасида бўлган жанг урушда ҳал қилувчи рол ўйнади. Паулюс армияси тор–мор қилинди. Ўшанда Собиржон ака разведка командири эдилар. Душман осмондан тинмай бомбардимон қиларди. Немисларнинг тиканли симларини кесиб йўл очишда Собиржон икки қўлидан, мен эса бошимдан оғир яраландим. У кишининг жароҳатлари оғир бўлганидан саккиз ойдан кейин юртимизга қайтариб юборилди.

Собиржон бизни Она Ватанга ҳақиқий фидойи бўлишга, юртни севишга ўргатардилар.

–Мен, –дейди Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими Искандар Қаландаров. –Марғилон шаҳрига 1955 йили гастролга келиб, Собиржон ака билан ҳамсуҳбат бўлгач, 1958 йил Марғилон шаҳрига Хоразмдан кўчиб келиб яшамоқдаман. Собиржон ака Жўрахон Султонов, Маъмуржон Узоқов, Холмат Қурбонов, Юсуфжон қизиқ, Охунжон қизиқ ва Фарғона драма театри санъаткорлари билан тез–тез учрашиб суҳбатларини олиб турарди. У киши меҳр–мурувватли, эҳсонли, ҳалол одам эдилар.

Ўтмишимизни, тарихимизни, оталарнинг жасоратларини эслаб туриш, хотираларини эъзозлаш авлодлар учун ҳам қарз, ҳам фарздир. Тинчлигимиз, фарзандларимиз келажаги учун жон фидо қилганларга ҳар қанча таъзим қилсак оз.

Иброҳимжон Собиржон ўғли.

Сиз мен бўлиб...

Ота, десам дилимда гўё чироқ порлайди,
Сизни ўлган дейишга сира тилим бормайди,
Ота руҳин шод этган фарзанд камлик кўрмайди,
Сиз мен бўлиб яшайсиз, то тирикман, отажон!

Марғилонни кезганда қўлларимдан тутгансиз,
Гоҳо кечикиб қолсам, дардни ичга юттансиз,
Меҳр боғлаб ҳар доим йўл бошида куттансиз,
Сиз мен бўлиб яшайсиз, то тирикман, отажон!

Сиз футболни шарафлаб тўп сургансиз майдонда,
Яна, санъат аҳлини қўллагансиз ҳар онда,
Гарчи сизни соғиниб дилим ёнар армонда,
Сиз мен бўлиб яшайсиз, то тирикман, отажон!

Фашист қирғин солганда қон кечдингиз урушда,
Алпомишдек бўлдингиз зафар сари юришда,
Марду майдон эдингиз сўзда собит туришда,
Сиз мен бўлиб яшайсиз, то тирикман, отажон!

Томиримда гупирган қоним сизнинг қонингиз,
Ҳаётимда акс этган сизнинг тирик онингиз,
Тилимизда дуодек такрорланар номингиз,
Сиз мен бўлиб яшайсиз, то тирикман, отажон!

Ҳаётимнинг гулшанин боғибони ўзингиз,
Кўзларимга нурини қолдирибди кўзингиз,
Давраларда эсланар сизнинг ҳар бир сўзингиз,
Сиз мен бўлиб яшайсиз, то тирикман, отажон!

Абдулҳай НИГОРИЙ

Маҳфуза ШОКИРОВА,
Маданият коллежи талабаси.

ЎКИНЧ

Сенсиз сенсизликка аста ўрганиб,
Ёлғизлик қасрининг бўлдим бекаси.
Хаёллар биргина овунчим эди,
Хотирлар юракнинг танҳо эгаси.

Ҳа, ўша хотирлар... эски хотирлар...
Бир куни юракка қилди хиёнат.
Жонимни симириб қийнайди сабр,
Бардошнинг тоқати қолар омонат.

Ўтган баҳоримни қўмсаб йиғлайман,
Унда яшар сенинг қаро кўзларинг.
Оташ ҳисларингу кетар чоғимда
Менга айтолмаган сўнгги сўзларинг.

Ўзинг айт, сен қачон дардларинг сўйлаб,
Мени ғамларингга шерик этгансан?!
Кўнглингга ўрнашган жимлик қаърига
Нега ишқимизни кўмиб кетгансан?

Сочимни ўйнаган дайди шамоллар
Наҳот қўзғатмаса рашкингни сени!
Юзимни тунларда нурла силаган
Ойдан ҳам қизғонгинг келмаса мени.

Ёки улгурмадинг ушлашга қўлим,
«Севаман...» деб ҳатто айтмадинг такрор.
Фақат гул тутардинг бир сўз демасдан,
Шунда ҳам севгимиз эди бетакрор.

Меъёридан ошиб кетса...

Компьютернинг нафақат фойдаси, балки зарари ҳам бор. Монитор олдида узоқ ўтириш кўзга, руҳиятга, умуман бутун организмга салбий таъсир кўрсатади.

Бир неча соатлаб компьютер ўйинлари билан машғул бўлганлар орасида ўлим ҳолатлари ҳам қайд этилган. Афсуски, одамлар бундан ҳамон тегишли хулоса чиқаришмаяпти. Шифокорлар киши худди ичкиликбозлик, гиёҳвандлик сингари компьютер ўйинлари домига ҳам тушиб қолиши мумкинлиги ҳақида бонг уришмоқда.

Жанубий Корея фуқароси 28 ёшли Лининг тақдири бунга ёрқин мисол бўла олади. У 50 соат тўхтовсиз компьютерда ўйнагач, юраги дош беролмай уришдан тўхтади. Фожиа Тэгу шаҳридаги интернет–кафеда юз берди. Ли уч кун давомида экрандан нигоҳини узмади, ҳисоби. Фақат ҳожатхонага чиққани ва икки–уч марта номига мизғигани бундан мустасно.

Онаси шўрлик ўғли уйга келавермагач хавотирга тушиб, танишларига мурожаат қилган. Улар Лини интернет–кафедан топишган. У: «Ўйинни тугатиб уйга бораман» деган. Аммо насиб этмаган экан. Чунки, орадан бир неча дақиқа ўтиб вафот этган. Шифокорлар юрак бундай зўриқишга дош бера олмаганини қайд этишган. Ли азбаройи компьютер ўйинларига берилиб кетгани учун ишдан ҳам бўшаган экан. Унинг собиқ ҳамкасблари буни тасдиқлашди.

Бундан бир ярим ой бурун Россиянинг Екатеринбург шаҳрида ҳам юқоридагига ўхшаш воқеа юз берган эди. Ўшанда 12 ёшли ўсмир «бор–йўғи»12 соат компьютер ўйнагач, инсультга чалиниб вафот этганди.

Ғавҳар ДИЛМУРОДОВА тайёрлади.

Абул ФАРАЖ

ХЎШ, УНИНГ НИМАСИГА ҲАҚ БЕРИШАДИ?

Бузургмеҳрнинг хотини эрига берган бир саволига у жавоб қайтаролмаган. Шунда хотини айтибди:

–Шоҳнинг маслаҳатчиси экансиз, катта маош олиб турасизу берган шу саволимга ҳам жавоб қайтаролмасангиз–а!

Эр эътироз билдириб айтибди:

–Маошни билмаганларим учун эмас, балки билганларим учун олиб тураман. Башарти билмаганларим учун ҳам менга ҳақ берганларида эди, шоҳнинг бутун хазинаси ҳам етмаган бўларди. Чунки менинг билмаганларим билганларимдан беҳад кўпдир.

ЭҲТИРОСЛАР ҲАҚИДА

Бир донишманд айтган экан:

–Ер юзидаги эҳтиросларни денгиз сувига ўхшатиш мумкин. Уни қанча кўп ичсангиз, шунча кўп чанқайсиз.

КИМГА БИЛИМНИНГ НАФИ ЙЎҚ

Бир донишманд айтган экан:

–Билим ақлли одамнинг ақлига ақл қўшса–да, лекин нодонга зиён етказади. Айни шунга ўхшаш қуёш соғлом кўзларнинг кўришига ёрдам беради–ю, аммо оғриқ кўзларга жафо келтиради.

ДУШМАННИНГ СЎЗИГА ИШОНМА

Яна бир донишманд айтган экан:

–Душманинг сенга ҳатто кўнгилли гап қилиб турганида ҳам унга ишонма. Шу ҳол ёдингда бўлсинки, ўт ёқиб қайнатилган сув кўпинча тошиб тушиб ўтнинг ўзини ўчириб қўяди.

ТЎРТ ХИЛ СИФАТ

Бир донишманд айтибди:

–Ичкилик ичган кишининг ҳар бири тўрт хил сифатга эга бўлади. Даставвал, одам товусга ўхшаб кетади–у гердайиб, товланади ва ўзини улуғвор тутади. Сўнгра у ҳамма билан маймун янглиғ ўйнаша бошлайди ва ҳазил–ҳузул гаплар қилади. Шундан сўнг у шерга ўхшаб кетиб, ўзининг куч–қувватидан ортиқ даражада ғурурланади. Лекин пировардида у тўнғизга айланиб, унингдек балчиққа беланиб ётади.

ЭНГ ЁМОН МАМЛАКАТ

Бир ҳинд донишмандидан сўрашибди:

–Қайси мамлакатни бошқа ҳаммасидан ёмонроқ дейиш мумкин?

–На маъмурчилиги, на осойишталиги бор мамлакатни, –деб жавоб қилибди у.

Шарафиддин КЎНЧИ таржимаси

СИҲАТ ТИЛАСАНГИЗ..

Инсон организми учун озиқ–овқат маҳсулотлари таркибидаги витаминлар ниҳоятда зарурдир. Агар уларнинг бирортаси етишмаса, танангизда турли хил хасталиклар келиб чиқишига имкон яралади. Ҳар эҳтимолга қарши мана буларни билиб қўйган яхши.

А витамини инсон организмида камайиб кетса, кишининг кўриш қобилияти пасаяди, шабкўрлик ҳам шундан келиб чиқади. Сочларнинг таги қуриб кетади, танангиз шўралайди, тирноқлар юмшаб қолади. Бу витамин кўпроқ сабзи, помидор, кўк нўхат, қовун, апельсин ҳамда сут маҳсулотларида бўлади.

В1 витамини ва унинг гуруҳи камайиб кетса, паришонхотирлик рўй беради, хотира пасаяди, асаблар тез шамоллайдиган бўлиб қолади, иштаҳа бўғилади. Бу дармондори гўжа ош, сули, арпа нон, қўй гўшти ва яна бошқа бир қатор маҳсулотларда бўлади.

В2 витамини камайиб кетса, кўз ёшланаверади, камқонлик келиб чиқади, дармонсизлик, лабларнинг бичиладиган бўлиб қолиши, лаб устида ажинлар пайдо бўлиши кузатилади. У тухум, қўй гўшти, хамиртуруш ва пишлоқда кўп бўлади.

В6 витамини камайиб кетиши натижасида одамнинг юраги ўйнайдиган бўлиб қолади. У арпа нон, карам, сабзи, қовоқ, сузма, пишлоқ ва балиқда бўлади.

С витамини организмда камайиб кетса, милкларда оғриқ пайдо бўлади. Бўғимлар ҳам оғрий бошлайди, яралар тез битмайди, одам тез чарчайдиган бўлиб қолади. У картошка, карам, булғор қалампири, турли хил ошкўклар, қулупнай, лимон ва апельсинда кўп миқдорда учрайди.

Д витамини камайса, офтоб тез урадиган бўлиб қолади, сочлар ҳам тўкила бошлайди. Бу витамин сут маҳсулотларида кўпроқ учрайди.

К витамини етишмаслиги оқибатида инсон ичак, жигар ва буйрак хасталикларига кўпроқ чалинади, қон яхши ивимайди. Бу витамин пиёз, карам, қовоқ, кўк нўхат, ловия, кўкатлар, жигар ва тухумда мавжуд.

Н витамини етишмаса, организмда ёғ безларининг фаолияти бузилади. Бундай ҳолда сочлар тез оқаради ва тўкилади. Бу дармондори бўлка нон, гуручли овқатлар, жўхори гўжа ва жигарда кўп миқдорда учрайди.

Организмда барча витаминларнинг ўз меъёрида бўлишини таъминлаш учун йилнинг турли фаслларида етарли миқдорда табиат инъоми бўлган ноз–неъматларни истеъмол қилиб туриш кераклигини унутманг!

ЖОНСЎЗ тайёрлади.

БИЛАСИЗМИ?

Япон халқининг афсоналарига кўра, Намадзу деб номланган катта балиқ зилзила офатини келтириб чиқарар экан. Унинг жуда узун мўйловлари бўлиб, денгиз қирғоғига яқин жойда яшайди. Намадзу мўйловлари билан денгиз ости тоғларини ҳаракатга келтириши натижасида, қуруқликда зилзила рўй берар экан.

***

Ливия ҳукумати томонидан эълон қилинган «мотам кун»ларида телевидение оқ–қора режимида ишлар экан. Умуман, ушбу давлатда шу куни рангли бўлган барча нарсалар бекор қилинади.

Ислом ТИЛЛАБОЕВ тайёрлади.

Milliy tiklanish
Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАФУРОВ | Бош директор: Дилмурод ҚИРҒИЗБОЕВ

Таҳрир ҳайъати:
Қаландар АБДУРАҲМОНОВ, Хуршид ДЎСТМУҲАММАД, Раъно ЗАРИПОВА, Хайринисо МИРЗАЖОНОВА, Шарифа САЛИМОВА, Абдунаби СИДДИҚОВ, Жаннат ТОШМАТОВА, Олим ЎСАРОВ, Мунира ҚОРИЕВА

Газета 014-рақам билан рўйхатдан ўтган. Буюртма: Г – 827. Ҳажми 2 босма табоқ. Адади 1502. Сотувда эркин нархда

Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди. Саҳифаловчи: Раъно ИСМАИЛОВА
Босишга топшириш вақти 20.00
Нашр кўрсаткичи – 158

Манзилимиз: Тошкент шаҳри, Матбуотчилар кўчаси, 32 уй

Телефонлар: қабулхона – 133-67-51, 136-56-29, бўлим – 136-58-80, реклама ва эълонлар бўлими – 136-58-73

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида чоп этилди. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй

Босишга топширилди 20.00